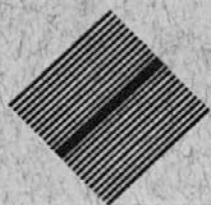

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.
ŠT. 11.

Revija »BESEDA o sodobnih vprašanjih« izhaja mesečno. — Izdaja in urejuje jo za konzorcij Pitako Vilko. — Uredništvo in uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 22/I (Delavska zbornica). — Tiska tiskarna »Slovenija« v Ljubljani, Wolfova ulica št. 1. (Predstavnik A. Kolman.) — Revija stane letno Din 50.—, polletno Din 25.—, četrtletno Din 15.—; za Avstrijo letno Šil. 8.—; za Nemčijo letno RM 5.—; za vse ostale države S 150.— Naročnino je pošiljati na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani, št. 16.099, telefon št. 2265. — Rokopisov ne vračamo.

Vsebina

Edvard Kocbek: DUH ČLOVEKOV — VERA IN MATERIN JEZIK (Dr E. Besednjak). — Ruda Jurčec: EDOUARD HERRIOT ALI POLITIKA DOBREGA SRCA. — Dr. Jože Pokorn: SPREMEMBA GOSPODARSKEGA REDA. — Alfred Polgar: PREDLOG. — PREGLED: Volitve v Delavsko zbornico (Zv. D.) — Balada o spomenikih (S. O. S.) — OCENE: Dr. Jakob Aleksič: Stanovska država (drip.) — Engels-Plehanov: Uvod v dialektični materializem (drip.).

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO II.

NOVEMBER 1933

ŠTEV. 11

Edvard Kocbek:

Duh človekov

Življenje ni bilo nikoli ideogram ali sistem ostvarjenih vrednot, najmanj v občestvih. Če pa so se posamezniki nekda vendarle zbirali v svojih dokaj jasnih življenjskih podobah, vemo zase, da danes brez izjeme vsi izginjamo v brezosebni življenjski stil. Objektivni vplivi so prenehali v nas organsko soustvarjati. Zdaj, ko smo sredi najbolj žalostne epohe sekularnega prevala, v središčni temi, čutimo natančno, da so osrednje resnice temne in nevidne. Zagrnili smo najvišja solnca, duhovne resničnosti, da bi nas s svojimi doslednimi in vse prepajajočimi kozmičnimi silami ne motila pri največji uporniški introspekciji človeške zgodovine, toda z njimi smo uničili njihovo najpomembnejše delovanje, zmiselno kohezijo stvarstva, skrivnost, ki je izginila iz fizikalnih, psiholoških, etičnih in celo religioznih spoznavanj. Osrednja sila manjka v svoji najelementarnejši, vse vravnajoči in povezojoči obliki. Nevera v Duha je razvezala in razdrobila življenje, med atomi, elektroni, protoni in psihičnimi elementi životari človeški duh. Mesto da dosega, vzdržuje in oživlja celotno resničnost, živi danes osamljen in nerodoviten.

Ljudje so si edini vsaj v tem, da obstaja človekov duh kot neka posebna refleksivna zmožnost človeškega bitja. Človek živi sredi stvarstva in ga nenehoma zaznava razlikujoč pri tem objekt od subjekta. Zaznava predmet v času in prostoru, njegove kvalitativne in kvantitativne lastnosti ter svoje znanje o njem in sebi na razne načine izboljšuje. Enkrat spoznava razumsko, drugič zopet iracionalno. Zdaj hoče trdnost vloviti more geometrico, zdaj simbolično-gnostično, zdaj zopet jo hoče ujeti v kreativni strasti, zdaj v popolni asketični koncentraciji, toda vedno sredi neizčrpljivih in zmiselnih danosti, ki se prepletajo in merijo vedno naprej iz sebe. Ta prepletenost je močno zapletena in ustvarja nejasnost, ki je naša intimna last, saj se še nobenemu filozofu ni posrečilo v svojem sistemu oddeliti samosvesti od resničnosti. Toda človek, ki ga v celotnem življenju vodi nek immanent nagon bitnega reda, more tudi v svoji psihofizični pogojenosti vendarle prodrati do jasnejše in močnejše samosvesti, ali kratko duhovnosti. Narava človeškega duha je taka, da se more urejeno zbrati le, če samo sebe preraste. Kajti zdrava človeška bitnost se ne izživlja le v neprestanem in izčrpnem osmišljevanju, vrejajočem projiciranju, zbiranju, generaliziranju, simboliziranju, skratka v približevanju nekim praenotam v noetičnem, etičnem ali kakršnemkoli pravcu, marveč v iskanju in posedanju najvišjega principa samega. Red stvarstva ga vodi od predmeta do njegove ideje, od realizirane ideje do ideje realizacije, od ideje dela do ideje celote, do najvišjega duha. Človekova natura stremi po eksistenci zadnje vred-

note, absolutnosti. To dviganje ni mehanična sublimacija, marveč zmiselna koncentracija okrog bitnostnega žarišča.

To žarišče pa ni samo mir spoznanja, marveč tudi blaženost. Kajti zdi se, da človekov duh samega sebe celo m o r a prerasti. Kadar pride do visoke mere metodične dognanosti (kakor danes), kadar se polasti ogromnega snovnega znanja, kadar truden in preobložen od monotonih elementov veselja doživlja svojo klasično tragičnost: nihilizem svojega mišljenja, čustvovanja in delovanja, neko katastrofalno praznoto, tedaj se zdrzne predvsem pred svojo nezmiselno odvisnostjo, pred svojo lastno sramoto. Njegov duh hoče še neke širje in obvezujoče resničnosti, da se z njo dopolni, neko od njega višjo bitnost, ki bi se ji predal in pokoril ter s tem umiril. Staro človeško izkustvo uči, da človeškega duha more zadostiti le od njega višji duh. Nikdar ne postanemo srečnejši, ako si izboljšamo le življenjske pogoje, marveč v prvi vrsti, če se duhovno uredimo in zboljšamo. Ta težnja po jasnejši in boljši duhovni resničnosti, t. j. po miru in blaženstvu ni nič drugega kakor težnja po bitni absolutnosti duha.

Človekov duh sam torej ni niti absoluten, niti osamljen, niti brezpomemben, marveč skladno uvrščen med ostale danosti. Naš duh je postavljen predvsem pred snovnost, pred človeštvo in pred duhovnost samo. Vse, tudi snovnost, pa se razodeva polno v toliko, v kolikor se razodeva po duhu, ki spaja, oživlja in zmisel razširja. Duhovnost je zvezanost vse bitnosti s principom stvarstva. Človekov duh je torej naloga, njegova enovita substanca je nosilka Duha v vso resničnost.

Če pa je človeški duh nosilec Duha v življenjsko resničnost, tedaj so napačne koncepcije tistih, ki zanikajo človekovo duhovno poslanstvo v posameznih svetovih stvarstva, v snovnosti, v človeku, v duhovnem svetu samem. Materialisti in individualisti ne poznajo več arhitektonike veselja, ker gledajo stvarstvo le kvantitativno, čutno in koristno. Zato vidijo predvsem snovnost, ona jim je najresničnejša danost, dialektično brutalen proces v smislu nekega neprepričljivega progressa. Historičnemu materialistu je duhovnost avtomatično fosforesciranje možgan, ideološka nadstavba snovnosti, organizatorna metafizika, funkcija socialnega položaja. Takšen materializem predstavlja nujno in razumljivo zoženje današnje resničnosti, zato se zdi, da v tej neizprosni redukciji ni nič drugega nego historično maščevanje slabega, nezvestega človekovega duha, ki že par stoletij zakrknjeno in hinavsko živi v »duhovni« Evropi. Če je materializem direkten in zato jasen, je nasprotno njegov povzročitelj, meščanski idealizem, zelo nejasen in neprijemljiv. On je glavni in največji škodljivec duhovnosti (zastrupil je večino konfesionalcev in svobodoumnih). Njegovo izdajstvo je v tem, da sicer priznava duhoven svet, zanika pa v njem človekovo poslanstvo. V etični in noetični zmedi, ki jo je napravil, je duh ostal le še jalova ideološka danost, na smrt trudna beseda liberalne esejistike, prividna predmetnost idealistične filozofije (misel je svoj lastni objekt). Znanje ni več klic in odmev, marveč psihološka projekcija. Meščanski idealisti ne poznajo nobenega pravega zaupanja več, niti v krepot, niti v ljubezen, niti v svobodo (o njej pišejo sicer največ). Pri meščanskem idealistu se že določno čuti osamelost, naslada in obup nad absolutnostjo se še nikoli nista tako tesno združila. Eden živi z idejami v samotni in jih formulira brez zveze s časovnim dogajanjem, drugi smatra svoje sicer časovne pogojene ideje za elitno izživiljanje. Človek — meščanski idealist uporablja velik del duhovnih operacij za svoje sproščanje, kajti nenehoma ga muči neizkoreninjen spomin krivde. Kadar pa so približno izpraznjene vse duhovne kreacije in duh ni več zvest nobenemu zunanemu skupnemu znanju, marveč svoji lastni intencionalnosti, duh ne rodi več, marveč le še ustvarja. Odtod beg močnih v umetnost.

Iz podobe meščanskega idealizma sledi, da so zgornja osvetljevanja v hierarhijo stvarstva postavljenega človeškega duha tako dolgo nepopolna in nedoločna (ker logicistična), dokler se nam ne odkrije alogična izrednost duha vobče. Duh ni samo svetovni princip, on je po svoji naravi nenadna, nepreračunljiva, nedeljiva, organska, celo religiozna podarjenost. Sleherni duh ima nekaj prozorno pnevmatičnega na sebi. Sleherna duhovna danost je organizem eshatoliškega smisla. Duh se giblje v največjih merah, zato zveni paradokсно, da kot misterij pomeni enostavnost. In tu je tisto, česar današnji človek več ne ve: duhovnost je najenostavnejša, najbližja in najrodovitnejša danost. Neduhovnost je beg, ožina, samota, duhovnost pa je zbiranje, osredotočevanje, vezanje. Duh spaja in oživlja celoto, a ljubosumen vzdržuje posamezne dele; duh približuje, a ohranja distanco; v vseh srečanjih, bližanjih in združevanjih vzbuja in razvema ljubezen, ki je največja sila na svetu, večja od morale in nasilja, mogoča, da asimilira zlo in nezmisel in da ostvarja principiarno ekstenzivno mesto ekskluzivnih svetovnih oblik, kajti večnostna zavezanost duha okreplja tudi časovne obveznosti.

Kadar pomislimo na to neutajljivo naturo in vedno navzočo dejavnost duha, nam je problem človekovega duha tako enostaven, da nas je kar sram.

Vera in materin jezik

Govor poslanca dr. E. Besednjaka na letošnjem manjšinskem kongresu v Bernu.

Problem »vera in materin jezik« se zdi na prvi pogled, da je tako star kakor je vera sama. Kajti vse vere prosvitljenega človeštva so začele s tem, da so njih ustanovitelji novi nauk o z n a n j e v a l i in so ljudje njihovim besedam verovali. Jezik je — kot bistven in neločljiv del nauka — za razširjenje vere tako bistvenega in odločilnega pomena, da se nam zdi nemogoče, da bi religiozna občestva še nadalje obstojala brez sredstva govornice in zapisane besede. Če je torej jezik najvažnejše sredstvo, katerega se religije že tisočletja poslužujejo, da vplivajo na ljudi, potem bi mogli misliti, da je problem vera in jezik z vsemi zraven spadajočimi vprašanji — tako tudi problem vera in materin jezik — po zastopnikih cerkvâ že stoletja sem vsestransko premišljen, teoretično raziskan in v vseh svojih podrobnostih izčrpano rešen.

Vendar temu ni tako. Neko razmerje med vero in materinim jezikom je vedno obstajalo; verske resnice so že za časa apostolov oznanjali v jeziku vernikov, vendar se je to takratnim ljudem zdelo tako naravno in samoobsebi razumljivo, da kake druge rešitve njih miselnost ni jemala v poštev. Problema jezika takratno človeštvo vsled tega ni poznalo. Tudi vsa naslednja stoletja so tožbe o zatiranju jezika — bodisi na verskem polju, bodisi v območju ostalega družabnega življenja — bile neznane ali vsaj zelo redke, znamenje, da ljudje jezikovnega problema vsaj občutili niso.

Šele ko je nastopila doba moderne narodne ideje in so se veliki in mali narodi zavedli svoje narodne biti ter so v svojih od očetov podedovanih šegah in jeziku začeli ceniti jezik kot svojo najbistvenejšo in največjo dobrino, tedaj je jezikovno vprašanje stopilo v krog največjih interesov in nalog človeštva. — Problem jezika je šele tedaj dobil današnji pereč pomen, ko je boj med narodi postal boj med posameznimi jeziki in čimbolj odločneje so se zavzeli posamezni ogroženi narodi proti zatiranju svojega jezika. Ko so strastni jezikovni

boji končno segli tudi na versko polje in je narod jezik drugega naroda tudi iz cerkve hotel izriniti, tedaj je nastala tudi za verske skupnosti neizbežna nujnost, da se ta vprašanja razjasnijo.

Cerkvene oblasti so najprej uvidele nujnost, da v jezikovnem vprašanju izdajo čisto praktične odločitve. Če državne oblasti ali zastopniki večinskega naroda zahtevajo, da se mora uporabljati jezik vladajočega naroda pri pridigah, pri javnih molitvah in vsakem pouku ter se verniki drugega jezika temu zoperstavljajo in vztrajajo na uporabljanju svojega materinega jezika, tedaj se mora cerkvena oblast odločiti. Mora si zastaviti vprašanje, ali je zahteva vernikov, da se za versko življenje uporablja materin jezik, brezpogojna in pod vsemi pogoji upravičena pravica, ali ne.

Tam kjer verniki ne razumejo drugega jezika kot svojega lastnega, se ne more odločitev cerkvene oblasti glasiti drugače kot v korist materinega jezika. Vsaka drugačna rešitev bi bila nasprotna razumu in bi bila istovetna prepovedi izvrševanja verskih dolžnosti.

Drugačen pa je položaj tam, kjer otroke manjšin, kot se to dogaja v mnogih evropskih deželah prisilno vzgajajo v državnem jeziku in vlade poudarjajo, da tudi odrasli vsaj deloma razumejo jezik večine.

Tako postavljajo često tudi cerkveni zastopniki vladajočega naroda teorijo, ki je sama na sebi sicer prava, da jezik z verskega stališča gledan predstavlja samo sredstvo, katerega se cerkev poslužuje, da vernike poučuje v verskih resnicah. Če drugorodni narodni jezik večine razumejo — tak je napačni sklep, ki ga delajo — potem je tudi državni jezik primeren, da more cerkev svoj namen za versko življenje izpolniti in verniki zato ne bi imeli naravne, absolutne, brezpogojne pravice na uporabo materinega jezika v cerkvi. Če manjšine kljub temu brezpogojno in brez kompromisa zahtevajo izključno uporabo njihovega jezika, tedaj da se to ne godi iz verskih, temveč iz narodnih in političnih razlogov. Cerkev pa da ni od Kristusa postavljena, da bi branila politične pravice narodov, temveč le radi njih verskih interesov. Rešitev duš da je važnejša kot vprašanje jezika.

Take za manjšine usodne teorije, kot vemo iz osebnih izkustev, zastopajo v nekih evropskih deželah, kar ni samo dokaz, da neki cerkveni krogi raznarodovalni politiki gospodujočih narodov vedoma dajejo zaslombo, temveč je dokaz tudi za to, kako manjka pravih pojmov o naravni jezikovni pravici vernikov često celo pri odločilnih zastopnikih cerkve, kjer s strani cerkvene avtoritete v pogledu jezikovnega problema ni natančnih, vse podrobnosti praktičnega življenja urejujočih navodil in norm, ki bi bile obvezne za duhovnika in za vernika.

Naj zadošča, da omenimo, da o Binkoštih leta 1917. objavljeni in za vse katoliške narode veljavni cerkveni zakonik ne vsebuje skoro nobenih določil glede jezika ter da norme o ravnanju z narodnimi manjšinami v področju cerkve v njem sploh niso odmerjene. V tem sicer tako jasnem zakoniku so le splošna načela o dušnem pastirstvu, ki logično razložena in uporabljana sicer tudi zadoščajo potrebam manjšin, vendar pa jih morejo nacionalistično orientirani cerkveni krogi, kot smo videli, napačno razlagati tudi v korist drugače govorečih vernikov.

V novejšem času so bila v korist manjšin vsekakor izdana pomembna avtoritativna pojasnila, ki bi morala onemogočiti v katoliški cerkvi ureditev jezikovnega vprašanja v škodo manjšinam. Papež Pij XI. je izjavil aprila 1928. škofu dr. Berningu iz Osnabrücka, da je verski pouk in dušno pastirstvo sploh v materinem jeziku »naravna in nadnaravna pravica« vernikov. V uradni, obvezni obliki prihaja do izraza skoro ista misel v konkordatu, sklenjenem

20. julija t. l. med Vatikanom in nemško državo. V čl. 29. zaključnega protokola te pogodbe, ki je za evropske nacionalne pokrete tudi sicer zelo pomembna, je izrecno poudarjeno, kako je Sv. Stolica »pravico materinega jezika v dušnem pastirstvu, v verskem pouku in v katoliškem društvenem življenju vedno načelno zagovarjala« in da se Sv. Stolica iz tega razloga napram nemški državi zavezuje, da bo ob priliki sklepanja drugih pogodb v te vnašala določila v korist in varstvo nemških narodnih manjšin.

Za naše vprašanje je zelo pomembno, da je tako v tej zgodovinsko važni pogodbi kot tudi v izjavi papeža čisto splošno govor o pravici do materinega jezika in da se te pravice tu čisto brezpogojno zagovarjajo, to je brez ozira na to, ali verniki razumejo tudi jezik državnega naroda ali ne. To jasno stališče more očitvidno imeti samo ta pomen, da najvišje vodstvo cerkve načelno zavrača vse jezikovne teorije, ki niso, kot smo videli, v bistvu vzeto nič drugega kot cerkvene raznarodovalne teorije v službi večinskih narodov.

Če je torej tako, tedaj gotovo ni neupravičeno, da narodne manjšine — kar velja za katoličane velja naravno tudi za pripadnike drugih veroizpovedi — na vrhovno vodstvo svojih verskih družb stavijo naslednje zahteve:

1. Načela o verski vzgoji vernikov v materinem jeziku, ki so pripoznana kot prava in so jih v vsej preteklosti cerkve izvrševale, se morajo dosledno v vseh državah in v korist vseh narodnih manjšin brez izjeme izvajati.

2. Verske družbe, ki po svojem bistvu in po svojem namenu ne smejo služiti imperialističnim ciljem posameznih narodov, temveč skupnim duhovnim in moralnim interesom vseh ljudi, morajo ne le odklanjati vsakršno sodelovanje pri raznarodovanju vernikov bodisi direktno ali indirektno, aktivno ali pasivno — temveč morajo s pravično in učinkovito rešitvijo manjšinskega vprašanja v svojem lasnem cerkvenem področju biti državam voditeljice s svojim dobrim vzgledom.

3. Narodne manjšine Evrope upajo celo, da smejo od svojih verskih družb pričakovati še več. One pričakujejo, vsaka od svoje cerkve, da bodo te kot zastopnice npravnega reda tako v osebnostnem kot v občestvenem življenju človeštva, v vprašanju raznarodovanja zavzele stališče ne le v ožjem krogu svojega upravnega področja, temveč napram problemu raznarodovanja sploh kot enemu izmed največjih in najusodnejših zablod našega časa.

Vsekakor pa nihče ne sme od svoje cerkve zahtevati, da bi se vmešavala v čisto politične boje narodov in držav in tako sama postala politična stranka; vendar imajo verniki nesporno pravico od svoje cerkve zahtevati, da ona tako kot vsa ostala moralno pomembna dejanja ljudi tudi novodobna stremjenja po raznarodovanju — najsi ga izvajajo posamezniki ali skupnost —, podvrže moralnemu razsojanju. Če nas je cerkev s postavitvijo zapovedi in prepovedi, z objavo obsežnih okrožnic in odlokov poučila o tem, da je gospodarsko izrabljanje bližnjega, predvsem izrabljanje otrok, težka pregreha, potem gotovo ni neupravičeno, da predložimo cerkvi v odločitev vprašanje, ali ni tudi zatiranje duhovne dobrine materinega jezika, že pri otrocih začenjajoče ubijanje narodne samobitnosti kakor tudi novodobno raznarodovanje sploh, npravno zametati in ga vsled tega ne dovoljevati.

Odločitev, ki jo morejo cerkve glede tega vprašanja napraviti, po našem mnenju ne more nikakor drugače glasiti kot v prilog manjšin. Deljenost človeštva v različne narode z različnimi jeziki in kulturami ni po nauku nikaka slučajnost, to je naravni od Boga hoteni red človeškega rodu. Narodi po tem nauku nimajo le pravice, temveč tudi dolžnost, da sprejete dobrine svoje jezikovne in narodne samobiti ohranijo, jo goje in proti eventualnim napadom branijo. Če vladajoči narodi in njih vlade danes vodijo tako jezikovno in šolsko

politiko, ki hoče koncem koncev uničiti narodno samobit celih ljudskih skupin, potem ni to po naziranju cerkva nič drugega kot poizkus razrušiti od Boga ustvarjeno naravno ureditev človeške skupnosti.

Kjer gre za naravne človeške pravice ne more in ne sme krščanstvo biti omahujoče. Krščanstvo je vendar svoj vstop v zgodovino pričelo z bojem za osebno svobodo in je za svobodo vesti bojevalo tristoleten, žrtev poln boj z rimskim imperijem. Cerkev je naravno pravico staršev do vzgoje lastnih otrok vedno branila, ona je izhajajoč iz naziranja, da mora človek zaradi svoje eksistence imeti neko množino materialnih dobrin, človekovo naravno pravico do lastnine pripoznala in branila.

Če narodne manjšine svoj boj za narodnost postavljajo v luč teh religioznih idej, morajo nujno priti do naslednjih zaključkov: Da se ljudje hočejo za svoj duhovni razvoj posluževati kot naravnega sredstva maternega jezika, je njih prirojena pravica in če jih država pri tem nasilno ovira, tedaj prelamlja s tem krščansko načelo o svobodi vesti. Prisilna in proti volji staršev izvršujoča se vzgoja otrok v jeziku večinskega naroda pa ne nasprotuje le krščanskemu načelu o naravnih pravicah staršev, temveč tudi četrti zapovedi: »spoštuj očeta in mater...«, ki otrokom nalaga dolžnost spoštovati svoje starše in gojiti vse, kar so od njih dobrega podedovali.

Cerkev uči že stoletja sem tudi zapovedi: »ne kradi« in »ne ubijaj«, pri čemer vsak prestopok teh moralnih norm brezpogojno obsodi in kaznuje tako cerkev kakor tudi državna oblast. V zaščito materialnih dobrin in telesa so izdelali v teku stoletij najbistroumnejše sisteme pravnega in moralnega znanja, različne oblike prekršitev obeh zapovedi kakor tatvina, prevara, rop, uboj in umor so bile jasno definirane in zanje zagrožene kazni. Zato se vprašamo, ali je mogoče misliti, da se materialne dobrine človeka, n. pr. njegova živina, njegovo polje ali njegova oprava ščitijo po državi in po cerkvi z zastavitvijo njihove polne avtoritete proti kršitvam, — pri tem pa da bi moglo ostati nekaznovano, preziranje in uničenje duhovne dobrine maternega jezika in narodne biti, ki jih ljudje danes skoroda višje cenijo kot one? Radi tatvine srebrne ure, ki sicer z mojo osebnostjo nima nič skupnega pride državljan v ječo, mora kristjan kesati se svojega greha in se spovedati ter povzročeno škodo spet popraviti; zaradi nasilnega zatiranja mojega maternega jezika, zaradi uničevanja moje kulture in narodne samobiti, ki je z najnotrajnejšim jedrom moje duhovne osebnosti neločljivo zvezana, pa ni nobenega posvetnega niti duhovnega sodišča, niti kazni, niti odškodnine? Mojih nog, mojih ramen, mojih rok ne sme nikdo raniti, ne da bi storil s tem pregrešek ali zločin, mojo narodno dušo in dušo mojih otrok pa da bi mogel nekaznovano mučiti in ubijati?

Dejanski položaj v danes veljajočem pravu in moralnem nauku, ki sem ga povedal, je sicer zgodovinsko razumljiv, toda je neizogibno obsojen na to, da prihaja v vedno ostrejšo in očitnejšo nasprotje z vestjo in s pravnim čustvovanjem človeštva. Doba nacionalne ideje, ki nikakor ne stoji pred zaključkom, temveč, kakor nas izkušnje uče, šele pred polnim razmahom, sili nove socialne moči, nove duhovne vrednote in vrednotenje vrednot k dozorvanju ter zahteva tudi zunanje izraza in novih norm.

Manjšine iz izkušenj prav dobro vedo, da bo novo pravo, temelječe na ideji narodnosti moralo vstati iz novih življenjskih razmer, da pa bo težko nastalo pri raznarodujočih večinskih narodih in njihovih državah. Kajti stojijo mu na poti premnogi in preveliki imperialistični interesi, stoji mu na poti prevladujoča miselnost. Pot morejo tu utirati le velike religiozne skupnosti, morejo le cerkve, ki stojijo daleč proč od dnevne politike sile.

Ugovor, da cerkev kot verska organizacija ni v to poklicana, da bi posegla v problem narodnosti, ne more po tem, kar smo navedli, nič več vzdržati. Kadar je šlo za npravna načela, je cerkev vedno in sicer z velikim poudarkom zastopala stališče, da morajo ta načela v osebnem kakor v družabnem, tako v cerkvenem kakor v izvenckerkvenem življenju priti do veljave. Kakor cerkev nikdar ni zastopala naziranja, da je n. pr. tatvina le tedaj tatvina, če je bila izvršena v škodo cerkve, tako po našem mnenju istotako ni mogoče, da bi cerkev — da imenujem samo en vzgled, — verski pouk v maternem jeziku proglasila kot »naravno pravico vernikov« ob enem pa prekršitve te naravne pravice do maternega jezika glede vsega pouka mladine smatrala v npravnem pogledu kot irelevantne.

Glede kompetence cerkva, da zavzamejo k vprašanju prisilnega raznarodovanja stališče in postavijo npravne norme, ni nikakršnega dvoma, razen če bi hoteli osporavati vsakršno odvisnost med religijo in npravnostjo sploh.

To, kar pričakujemo od naših verskih združb, ni v sedanjem položaju Evrope — to brez drugega priznamo — praktično brez težkoč izvedljivo. Mi uvidimo, da morajo cerkve računati tudi z voljo in silo raznarodujočih držav in vlad; toda mi mislimo, da morajo vsaj v enaki meri računati tudi z zahtevami, s potrebami in s pravicami narodov. Naročilo, ki ga je dal Kristus se ne glasi: »Pojdite in učite vse države in vlade«, temveč: »Pojdite in učite vse narode«. Cerkev, ki je vajena, da misli po stoletjih, naj se zaveda, da vse vlade in politični režimi minejo, narodi pa ostajajo. V tem zgodovinskem boju, ki ga narodi za svojo narodno bit bojujejo, se morajo cerkve odločiti: ali bodo podpirale narode pri njih borbi za naravne pravice, za njih svobodo in človečansko čast, ali pa bodo narodi izbojevali boj brez cerkve in kot se je bati v škodo cerkve.

Ruda Jurčec:

Edouard Herriot ali politika dobrega srca

Le prečesto smo mirno kot pridni otroci v šolah sedeli po časnikarskih tribunah francoskega parlamenta. Ta ali oni bučno napovedani govor Herriota, Tardieuja ali Brianda je izostal. Ni nam preostajalo drugega kot utoniti v blaženem naročju fantazije, previdno njuhati v ozračju vonj neizžetih limon in se zasanjati v renesančnost arhitekture francoskega parlamenta. Boginja politika je počivala in privid njene tegobne prisotnosti je bil tako ginljiv, da se še čez ograjo lože nismo sklanjali. Saj je bilo nevarno, da temu ali onemu zdrkne z obraza pristna solza in to naravnost na rokopis g. Herriota, ki je tako rekoč pod nadzorstvom časnikarjev pisal svojega Beethovena. Ves je tonil v grmadah papirja, njegovega ogromnega telesa ni bilo nič več videti, le dvonadstropna glava je nad vsem tem žarela v poduhovljenosti. Gospod Herriot je mislil, delal, živel in umiral v parlamentu. Vse to pod okriljem boginje francoske politike, pod kipom ogromne deve, ki se imenuje francoska republika. V Franciji ni nikdo večji republikanec nego je Herriot. Zato samo pod njenim okriljem lahko ustvarja svoje največje stvari. V Franciji ni nikdo večji domoljub nego je on. Zato lahko le on hkrati piše Beethovena in ob enem v zrak francoskega parlamenta spušča medkllice, ki naj tega ali onega srčnega prijatelja na tribuni opomni, da zahaja na pot krivoverstva. Kdor vzdvomi nad temi množestvil-

nimi Herriotjevimi sposobnostmi, je intrigant zadnje vrste in pazljivi časnikarji so pripovedovali, da se je g. Herriot v kuloarjih zbornice nad njimi često naravnost razjokal. Tako Herriotja stalno spremlja legenda in gorje francoskemu politiku, ki okoli sebe ne bi znal ustvariti dovolj legendarnosti.

Čudni so ti zakoni francoske politike. Demokracija je dogma; od nje živi francosko malomeščanstvo že pol stoletja in veliki svečenik, ki jo varuje, je danes Herriot. On jo rešuje z lastno in tujo legendarnostjo, ki danes niha med Parizom in Moskvo. Če gre za reševanje Srednje Evrope, potem za tolažbo Avstriji napiše Beethovena, če pa gre za reševanje Evrope pred ameriško zalelostjo se poda naravnost v Moskvo in tam najde preobilo osnov novega evropskega humanizma. S svojo dovršeno igro je danes Herriot v Franciji ustvaril pravo nevidno politično cerkev demokracije, za katero nikdo ne ve, ali Herriot v njej igra vlogo velikega pontifeksa, bistrega fakirja ali pa napih-njenega pogrebca.

I.

Občestvenost je še najbolj pristna, če se nasloni na religijo. Ker je francoski katolicizem le vse preveč ostal neka občestvena religija aristokratskega doživljanja in to bodisi v malomeščanstvu ali v fevdalstvu, si je ona množica malomeščanstva, ki je v letih 1830, 1848 in 1871 drvela na grmade, morala ustvariti lastne osnove politične religioznosti. Sicer je bil francoski patriot za novo mučenišтво že dovolj prebrisan, a bilo je vendarle potrebno da se ustvari neka vrhovna politična ustanova, ki bo čuvala nad pravovernostjo pridobljenih pravic. Vsaka revolucija si je zato ustanovila svoj »Comité du Salut public«, ki je imel pravico izdajati ekskomunikacije in anateme. Ti več ali manj diktatorski krožki so bili včasih preveč izključujoči in bi bilo mogoče, da vsled nesrečne človeške zmotljivosti ti krožki začno daviti lastne otroke. Vsaka revolucija tako počasi pride končno do spoznanja, da je treba vsakemu političnemu dekalogu ustvariti črede vernikov, ki naj nagonsko nadnaravnost izpolni s človeškim elementom. Tako si je francoska demokracija ustvarila vrhovno politično cerkev, ki se imenuje »Ligue des droits le l'home et du citoyen«. V ostalih evropskih jezikih si je ta liga nadela ime »Liga za človečanske pravice«. Ta liga je kmalu postala zaščitnica vsega francoskega revolucionarnega pravoverništva in njena hierarhija je odločevala o voditeljih in služabnikih francoskega javnega mnjenja. Ta politična cerkev se je ravno tako kot ostale cerkve spustila na lov za ovčicami in kdor je hotel igrati v demokratski republiki le nekoliko večjo politično vlogo, je moral priti k temu odboru po investituro.

Herriot je bil v mladosti velika sirota. Živel je v obilici stričevega župnišča, a namesto Tomaža Akvinca čital Voltaireja. Kakor se to v politiki tako često zgodi, je obrnil nase pozornost velikega francoskega katoliškega konservativca Barresa in z njegovo pomočjo zlezel v normalno, ki je poleg uradne univerze Sorbonne nekaka zasebna republikanska univerza, ki je izšolala vse voditelje današnje republike.

Ta politična pot ni bila sumljiva. Saj so gojenci te ustanove hkrati z njim bili znani katoliški revolucionar Charles Peguy, socialist Leon Blum in za njim Robert Garric.

Tako so se ti gojenci francoske demokracije v mesečnih nočeh sprehajali po strehah tega republikanskega internata. Ob nedeljah so blede silhuete teh bodočih republikanskih kardinalov s svojimi klerikalnimi uniformami navduševale po ulicah pariške rodoljube. Nad njimi pa se je veselilo balzamirano božansko srce Gambettovo v bližnjem Pantheonu. In ko je čas dozorel, je

Herriot z ostalimi diplomati moral nastopiti pot izkazovanja hvaležnosti do svojih dobrotnikov. Dobil je prvo nagrado ob koncu svojih studij in že takrat s svojim nagovorom presenetil vse navzoče z odličnim tonom svoje pravovernosti. Beseda republika je zvenela v čudovitem soju tradicionalnega gledanja. Rodoljubarska vdanost do matere republike ni nosila nobenih znakov mladinske zavestne avtoritativnosti in Herriot je bil tako zanesljiv, da je kmalu postal lyonski župan. Nadalje se mu je vse samo od sebe odpiralo in zmaga francoske demokracije l. 1918 ga je dohitela s svojo ponudbo voditeljstva ravno v trenutku, ko se je sam pripravljala da sprejme težko breme starejših rodov na svoja požrtvovalna ramena. Prej je še hitro napisal zgodovinski roman »Madame Récamier«, ki je v svojem političnem lirizmu tako pristen, da si je marsikateri starejši zaščitnik mladega politika ginjeno obrisal solze radosti nad svojo tako srečno roko pri izbiranju novega voditelja francoskega naroda.

II.

Novi voditelj francoskega naroda je moral takoj poskrbeti za to, da ne izgleda nikomur preveč izključujoč in preveč radikalen. »Liga za človečanske pravice« je z zmago nad nemškim nazadnjaštvom dokazala, da kot vrhovna cerkev demokratske religije oznanja vsemu evropskemu človeštvu pomlad mednarodne enakopravnosti. Nove razmere silijo katolike same, da se pred sumljivimi pojavi novih političnih sistemov zatečejo v zaščito demokracije in da pozabijo, da jih demokracija pri zadnjem svetovnem kompromisu ni upoštevala. Vsi evropski narodi, mali in veliki, morejo le v demokraciji najti še tisto, kar jim manjka in vseobjemajoča mati Francija bo znova v zboru izmučenih narodov zaslovela kot rešiteljica človeštva. To naj bo sijajna nova baza moderne politike, za katero bodo zadrželi vsi užaljeni katoliki, voltairjanski fevdalci in kapitalisti in paradni socialisti, ki še zmiraj verujejo, da svetu še nista zavladata zadnja dva izmed treh demokratskih principov, ki so: svoboda, enakost, bratstvo. Vsi so zato zapeli hvalnico novemu preroku evropske demokracije.

Francosko javno življenje je še zmiraj silno arhaično urejeno. Vse organizirano politično življenje sloni na silno pisanem individualnem izživljanju in sistematično delo živi le v soju občestvene usmerjenosti tega ali onega programa. Zdi se zato, da v tej ali oni gesti tega ali onega političnega računa Francoz nehoti tipa za ravnotežji, ki ne slone več na danostih francoskega političnega življenja, ampak tirajo za ravnotežjem v svetovnem kaosu. To se v francoski politični terminologiji imenuje »la recherche des imponderables — lov za netehtljivim« in ki slehernemu francoskemu politiku dovoljuje, da je v svoji taktiki lahko še podvojeno meglen. Tako večja ali manjša stopnja meglenosti prav dobro zakriva statično premočrtnost francoske politike, ki v svojih ciljih nikdar ni bila različna od drugih evropskih velesil in ji je Herriot mogel biti tembolj koristen, čim bolj je ostajal meglen.

Politika reševanja človeštva zato danes pride silno dobro v račun francoske politike. Na čelo te politike je bilo treba postaviti le dobrega toreadorja, ki bo znal igrati melodije tega novega evangelija.

Francosko javno mnenje je po svetovni vojni zažarelo v luči enotnosti. Desničarski in reakcionarni katoliki so bili veseli, da so lahko dokazali, da so v fronti francoskega patriotizma tudi oni v prvi vrsti. Socialisti na levisi so verjeli, da je sedaj na zunaj varna in močna republika godna za razvoj državnega socializma. Tako naj komunistična opozicija kot edino nasprotje demokracije najde proti sebi fronto vseh zdravo mislečih Francozov. Na polju med-

narodne politike je pa ta pot dala slutiti še več uspehov za dobo, ko mora Francija dokazati, da zna organizirati mir v Evropi. Politika Vatikana mora v tem oziru iti le vzporedno s Francijo, politična pomlad srednjeevropskih narodov pa v kipeči blodnji svobode ne bo opazila, kdaj bo francoska diplomacija prehitela z demokratsko organizacijo Evrope morebitno sovjetsko koncepcijo srednjeevropske meddržavne zveze, ki bi mogla srednjeevropskim narodom pomeniti nekaj več nego politična karta Versaillesa. Nastopila naj bi v Evropi politika iskrene dobrosrčnosti. V hedonističnem značaju francoske miselnosti temelji vsa širokogrudnost te politične usmerjenosti. Treba bi bilo najti le politika, ki bi ves svet presenetil s potezami svojega dobrega srca.

III.

Za Herriotja pravijo, da ima »un coeur d'artichot — artičokino srce«. — Kakor nosi vsak listič te rastline obilico življenjskih sokov v sebi, tako da baje vsaka celica Herriotjevega srca nosi v sebi neizmerno zakladov za najrazličnejša politična prijateljstva. Politična prijateljstva Herriotjeva so znana in tako pisana, da bi mogli lahko zaključiti, da je to res pravi ljudski tribun z ogromnim srčnim in znanstvenim aparatom. Tako si je n. pr. v Lyonu za tolažbo katolikov ustanovil družbo kulturno-zgodovinskih profinjencev, kateri je sam izbral društvenega duhovnika. Nedavno pa se je Herriot odpeljal v Moskvo in se tam dal baje imenovati za polkovnika rdečih kozakov. Veliki pontifeks francoske demokracije je odromal na Ljeningov grob in tam pomolil za mir apostola, ki je zadal evropski demokraciji smrtni sunek.

Nekateri listi so pisali, da je Herriot potoval v Moskvo, da si proti Daladierju in Paulu Boncourju utrdi položaj z novim načrtom francoske politike, ki bi Rusijo zopet navezala na evropski voz ob strani Francije. Po mnenju nekaterih, da je šel Herriot v Moskvo pa le po naročilu francoskega zunanjega ministrstva, da se v imenu novega evropskega političnega direktorija, ki se imenuje »pakt četvorice« s sovjetsko vlado pogaja o razdelitvi Azije proti Japonski in Ameriki. Drugi jemljejo problem zopet mnogo ožje in trde, da se je Herriot obenem z Litvinovim in Radekom razgovarjal o obrambi sovjetske unije pred nemško nevarnostjo.

Ne eno, ne drugo najbrž ne bo držalo. Sovjetska unija se dobro zaveda, da ima v onih nemških državljanih, ki bodo večno ostali dinamični Hitlerjevi nasprotniki, mnogo zanesljivejše zaveznike proti Hitlerjevi Nemčiji nego v vrstah reakcionarne francoske demokratske plutokracije. Pogajanja s »paktom četvorice« za razdelitev Azije pa za sovjetsko Rusijo nima tolikega pomena, ker je baklja komunizma, ki danes gori nad Azijo, med azijskimi narodi še zmiraj svetlejša nego vsi neiskreni demokratski programi stare Evrope. Ker pa je Herriot že hotel potovati v Moskvo, je seveda bilo nujno, da se to dejstvo izrabi kot demonstracija prvega reda, kakor je tudi Herriot osebnost prvega reda. Vsakdo je zato to potovanje izrabljal po svoje: Mala antanta po svoje, zapad in vzhod pa zopet po svoje. Zdrav instinkt ljudskih množic pa gre mimo tega žalibog svojo pot!

Herriot je politik, ki je za svoja samostojna pota zmiraj iskal srečne obrazce. Da ga ne bi katoliška desnica nikdar kompromitirala, je na tribuni slovesno zavpil: »Pas d'ennemis a gauche — na levici nimamo neprijateljev« in s tem zmiraj mislil tudi na komuniste. Vedel je, da katolike lahko potolaži, če imenuje za svoje društvo n. pr. duhovnika v smislu katoliške akcije. Toda pokret na levo gre tudi v francoskih množicah zmiraj bolj na levo; pojav, ki se

vkľub nasprotnim režimom razvija tudi v drugih delih Evrope. Kar pa je najbolj sumljivo je to, da se tudi že na diplomatskem polju Sovjetska Rusija s svojo vlogo izpraševalca vesti tako uveljavlja, da je nedavno celo Mala antanta zagrešila to napako, da je Rusijo uvedla v zbor evropske diplomacije. Sovjetska Rusija pa v obračunavanje evropskih problemov prinaša čisto nove elemente mednarodne pravice in sožitja, ki bi moglo demokratično pogodbo med poedincem in državo postaviti na čisto novo podlago in s tem razveljaviti pogodbo, s katero že sto let šari po Evropi francoska diplomacija.

Dasi je baje diplomacija domena posebnih razredov človeške družbe, vendarle nosi v sebi mnogo obćih potez, ki jo zmiraj vežejo na kontrolo širših množic. Elementi pravice in pogoji vsečloveškega bratstva ostajajo zmiraj isti in tem evropska demokracija danes ne ve dati odgovora. Herriot je šel iskat v Moskvo one popularnosti, ki naj francoski demokraciji omogoči, da iznajde odrešilni lek tudi za najhujše rane, ki se človeštvu pripravljajo. — Francoski »*esprit de synthese* — duh sinteze« je v politiki logično tako zmagovit, da je treba le malo dobre volje in dobrega srca, da se nemirno človeštvo z leve in desne odloči za previdno pot dobre dejne evolucije in konformizma, da se premosti to, kar reže prepade revolucije. Herriot je šel v Moskvo reševati misijo francoske demokracije!

*

Često sem opazoval Herriotja na tribuni francoskega parlamenta. Igral je zmiraj vlogo razjarjenega leva, ki govorniško drugače ni bil v formi, če ga ni hkrati izzivalo 300 rjovečih poslancev na odgovor. Kakor je od pisanja svojega Beethovena potreboval samo zatakiniti pero za uho, da zdrvi na parlamentarno tribuno in tam v vprašanju carin strupeno obračuna s katoliškim konservativcem, tako računa zdaj na to, da kot eden izmed zadnjih jakobincev objame vso problematiko današnje Evrope v past francoskega »*bon sensa*« in tako izravna Gambetto z Ljeninom. Zopet bo bliščala njegova ogromna osebnost v zlatu preddvorane pariškega parlamenta, ki se tako lepo imenuje »*la salle des pas perdus* — dvorana izgubljenih stopinj« in bo temu ali onemu prijatelju pošepnil na uho: »*Mais mon cher ami, j'ai vu des choses merveilleuses a Moscou* — moj dragi prijatelj, videl sem v Moskvi čudovite stvari«. In dragi prijatelj bo vzneseno odgovoril: »*Mais mon cher president, vous faites toujours du bon travail* — ah, dragi predsednik, vi opravljate zmiraj zelo koristno delo.« In delo velikih političnih konformistov bo zadobilo novih vidikov, vse ljubeče Herriotjevo srce bo zaslutilo takih asocijacij, da mali Avstriji napiše še enega Beethovena. Saj je tako kulturno delo odličen dokaz, da danes rane evropskega človeštva leči le politika dobrega srca?

3. oktobra 1933.

Sprememba gospodarskega reda

Hitler je začel v Nemčiji tudi na gospodarskem področju velikopotezno eksperimentirati, Roosevelt pa je v Ameriki z reformami, ki jih je uvedel in ki jih še obeta, resno zamajal v tej klasični deželi gospodarskega liberalizma osnove tega sistema. Bojevniki za spremembo obstoječega gospodarskega ustroja so po vsem tem toliko na boljšem, da jim ni več treba tako brez uspeha kot doslej dokazovati potrebnost in možnost takih sprememb, tradicionalna socialna gibanja pa so na drugi strani s tem izgubila monopol na reševanju socialnih vprašanj. Pa tudi sicer zgublja prizadevanje za spremembo obstoječega gospodarskega reda tisto iz ključno socialno noto; gospodarske in družabne razmere namreč, v katerih živimo pa tudi položaj zapadne civilizacije in kulture na splošno je tak, da se tudi socialno čisto neobčutljivi ljudje danes že zavedajo, da je to mizerno, človeka 20. stoletja nevredno stanje treba odpraviti. Sprememba današnjega gospodarskega reda torej ni več samo socialno vprašanje, temveč vprašanje obstoja zapadne civilizacije sploh in torej vprašanje, ki zadeva prav slehernega.

S tem pa, da je to vprašanje stopilo iz svojega teoretičnega podstavka v praktični svet in s tem, da je postalo osrednje vprašanje vsega javnega življenja in ne samo domena socialnih gibanj, je zgubilo na čistoti linije, ker se je začela njegova pomembnost in pravilnost presojati iz stališča interesa obstoječih političnih in gospodarskih ter drugih skupin in ker se ga oprijemljejo navlaka in neštete zmote kratkovidnega vsakdanjega življenja, kot se to godi z vsakim družabnim, bodisi političnim, kulturnim ali gospodarskim problemom, ko stopi v realno življenje. Prav rado se pa pri tem zgodi, da se javnosti izgubi izpred oči končni smoter in da postranske okoliščine zabrišejo bistvene. Posebno se kaže ta nevarnost pri gospodarskih vprašanjih zaradi zamotanosti današnjega gospodarskega ustroja, nad katerim večina ljudi v družbi nima pregleda. Potrebno je zato, da si od časa do časa predočimo razvojno linijo družabnega življenja, ki teče nad kratkovidno vsakdanjostjo brezobzirno dalje, in potem zopet pravilno uravnamo svoje mišljenje in delo. K taki pravilni usmeritvi naj prispeva ta sestavek. Pečati se hočemo samo s problemi gospodarstva in življenja, s čimer pa seveda nočemo reči, da so ta vprašanja najvažnejša za družbo. Gotovo pa je, da stopijo s poznanjem gospodarskega razvoja človeku tudi drugi družabni problemi bolj jasno pred oči. Pobudo za naslednja izvajanja nam je pa zlasti dalo stališče, ki ga zavzema, oziroma vloga, ki jo hoče igrati zamisel tako imenovane stanovske ureditve družbe pri reševanju vprašanja spremembe današnjega družabnega reda.

I.

Liberalni gospodarski sistem

Gospodarsko življenje se v območju zapadne civilizacije danes, oziroma ponekod vsaj do polpretekle dobe, uravnava po gospodarskih načelih, ki jih je postavila liberalno individualistična ekonomska šola. S to omejitvijo, da je nauk te šole ostal (do Rooseveltovih eksperimentov seveda) vodilo gospodarskega življenja v precejšnji svoji čistosti samo v Ameriki, da pa je v Evropi liberalno-individualistična idejna konstrukcija doživela v tem času nešteta krpanja in

predelave in da ima danes pri nas dejansko videz stare beračeve suknje, na kateri se le pri natančnem pregledu da ugotoviti prvotno blago in šivi.

Glavno načelo tega liberalno individualističnega gospodarskega sistema, kot je bil teoretično zamišljen, je, da je gospodarsko delovanje človeka, to se pravi smotrena skrb za zadovoljitev človeških potreb, čisto zasebna stvar posameznega človeka. In to tudi v družbi, kjer vlada do potankosti izvedena delitev dela in se torej posameznik ne oskrbuje z vsem potrebnim sam neposredno, temveč le posredno na ta način, da se sam specializira samo na eno omejeno panogo gospodarskega delovanja, katero razvije daleko preko svojih potreb, ali pa sploh samo za zadovoljitev potreb drugih, pri katerih uspehe tega svojega gospodarskega delovanja vnovči in si nato s tem izkupičkom kupi od nešteti drugih takih specialistov to, kar potrebuje zase. V taki družbi, kjer sloni gospodarsko delovanje posameznikov na načelu najdrobnejše delitve dela in specializacije gospodarskega udejstvovanja, gospodarski uspehi družbe, to se pravi čim popolnejša zadovoljitev potreb vseh posameznikov, ni odvisna le od same produkcije, temveč v odločilni meri tudi od organizacije menjalnega mehanizma. Biti mora tu neka instanca, ki ta menjalni promet ureja, ki producente stalno obvešča o potrebah in zahtevah vseh posameznikov v družbi in ki na drugi strani konzumente informira, kje se morejo najboljše preskrbeti z vsem potrebnim in ljudi navaja, katerim panogam gospodarskega delovanja naj se posvete. Čim bolj na drobno je izvedena delitev dela in čim bolj postajajo človeške potrebe z rastočo civilizacijo številne in raznovrstne, tem bolj je taka vrhovna instanca, ki ureja, usmerja in nadzoruje promet in izmenjavo dobrin, potrebna.

Liberalni gospodarski sistem pa, ki stoji na stališču, da je gospodarjenje zasebna zadeva vsakega posameznika in da je človeška družba kot celota nekaj naraven organizem, je postavil načelo, da za urejevanje menjalnega mehanizma v gospodarstvu ni treba nobene posebne družabne in državne organizacije, češ da bo delo te instance najboljše opravljal svobodni gospodarski trg sam v svojih konkretnih oblikah od trgovčeve prodajalnice, do mestnih tržnic, sejmov, borz itd. Zaradi modernih prometnih sredstev, vozil in obvestil, ni mogoče, da bi cene na posameznih tržiščih za dolgo diferirale. Zato je mogoče reči, da tvori vsako narodno gospodarstvo abstraktno en sam enoten trg, kjer se snideta ponudba in povpraševanje. Liberalna gospodarska doktrina pravi, da je samo treba odpraviti in stalno odstranjati vse ovire, ki bi onemogočale ali otežkočale, da na tem trgu ne bi moglo povpraševanje ali ponudba priti do pravega izraza, pa bo trg sam redno povedal producentom, česar konzumenti enega narodnega gospodarstva potrebujejo. Ker bo po tistih predmetih, ki se bolj potrebujejo ali so bolj zaželeni, večje povpraševanje, bodo za te predmete cene poskočile. To pa bo dalo producentom povod, da bodo svoje gospodarsko delovanje usmerili v produkcijo teh dobrin, ker se jim bo zaradi višjih cen obetal večji dobiček; s tem se bo pa za te dobrine povečala ponudba in cene bodo zopet padle na primerno višino. Na ta način naj bi svobodni trg stalno urejal in usmerjal na najcenejši in najuspešnejši način kakovost in količino produkcije v posameznem narodnem gospodarstvu. Obenem bi bil tak svobodni trg konzumentom garancija, da bodo zmerom imeli tistih dobrin na razpolago, ki jih najbolj potrebujejo oziroma žele in to po najnižjih cenah. S tem torej, da se gospodarskemu trgu, to je snidenju ponudbe in povpraševanja, dá popolna svoboda, se bi moral brez kake državne ali sicer javne intervencije po mnenju liberalne šole v posameznem narodnem gospodarstvu na najidealnejši način razviti menjalni mehanizem in usmerjati produkcija.

Iz načela, da je gospodarjenje zasebna zadeva vsakega posameznika, pa

izhaja tudi druga zahteva gospodarskega liberalizma. Ne samo v menjalni mehanizem naj se država ne vmešava in naj mu ne dela ovir, tudi v produkciji sami se odklanja vsaka drž. intervencija. Kaj, koliko in kako se kdo gospodarsko udeležuje, to je čisto stvar vsakega posameznika, država nima stavljati v tem pogledu nobenih predpisov, tudi nima pravice sama posegati v produkcijski proces, kjer vsak birokratični predpis samo ovira napredek, ki je mogoč samo, če se dela popolnoma svobodno na podlagi osebne inicijative. Ljudje ne potrebujejo nobene pobude, nobene subvencije in nikake kuratele, v vsakem človeku je živ nagon samoohrane ali gospodarskega egoizma, ki bo že priganjal vsakogar, da se bo gospodarsko udeležoval, tako da bo čim boljše preživel sebe in svojo družino. Le na ta način, da se nihče ne more zanašati na kako družabno podporo, bo res napel vse sile, da si ustvari in obdrži svojo existenco. Prav to pa je v največjem interesu tudi celotne družbe.

Da se pa še bolj podžge v človeku nagon samoohrane, ki ga stalno priganja h gospodarskemu udeleževanju, mu je treba v smislu načel liberalne gospodarske šole, zagotoviti ves uspeh njegovega gospodarskega dela. Človek praviloma ne dela iz kakih altruističnih razlogov, temveč zato, da bo to, za kar se je trudil, tudi sam užival. Pridobiti ga je mogoče torej za to, da bo svoje sile do skrajnosti izrabil v gospodarskem procesu, samo na ta način, da se kopičenju premoženja ne dela nobenih ovir in ne stavlja nobenih meja in da se tej neomejeni osebni lastnini zagotovi popolnoma pravna zaščita in varnost, ki naj sega celo preko posameznikove smrti na njegove potomce. Kljub temu bi pa po tem sistemu konzument ne bil izkoriščen, prav zaradi svobode, ki je bistvo sistema in katera svoboda ne pozna nobenih privilegijev in monopolov, temveč omogoča vsakemu, da se na poljuben način gospodarsko udeležuje, kar bi imelo povzročiti neusmiljeno gospodarsko tekmo vseh proti vsakomur. Ker je trg svoboden, odloča pri produktu samo kakovost in cena, ker je produkcijski način svoboden, lahko vsakdo poskuša z vso svojo pridnostjo in iznajdljivostjo, da bo čim cenejše in čim boljše producirati. Zato spravi v denar svoje produkte na takem svobodnem trgu le tisti, ki je najsposobnejši, kateremu je uspelo najcenejše in najboljše producirati. Vsi ostali producenti se morajo ravnati po njem; kdor tega ne zmore, neusmiljeno propade. Ta svobodna gospodarska tekma je torej po zamisli liberalistične gospodarske šole najboljša zaščita konzumentov, ker jim jamči, da bodo vedno najboljše in najcenejše preskrbljeni z vsemi dobrinami za zadovoljitev svojih potreb.

Osnovna načela, z izvedbo katerih je hotel liberalni individualistični gospodarski sistem družbi zagotoviti čim večji gospodarski uspeh in napredek, so torej: svobodni gospodarski trg, svobodna gospodarska tekma, neomejena zasebna lastnina, gospodarsko delovanje človekovo je njegova zasebna zadeva in je odvisna samo od njegove osebne inicijative; svobodna igra teh zasebnih inicijativ, ki jih vodi osebni egoizem posameznika, bo ustvarila harmonično funkcioniranje gospodarskega življenja v družbi. V taki družbi država nima drugega opraviti, kot da opravlja delo nekakega nočnega čuvaja, kot se je reklo, ki skrbi za to, da kdo kaj ne ukrade in kdo koga ne ubije.

Ta liberalno individualistična gospodarska zamisel, ki je stopila kot gospodarski sistem v življenje na ta način, da se je po njenih načelih prirojila vsa zakonodaja in družabne uredbe, je bila res sposobna do skrajnosti mobilizirati človeške duševne in telesne sile in s tem ustvariti gospodarski napredek, ki ga ni poznala doslej še nobena doba. Povzročila pa je obenem, da je človek zaradi možnosti obogatitve hotel in zaradi neusmiljenega konkurenčnega boja moral prav vse svoje sile vpreči v svoje gospodarsko udeleževanje. Tako je ta sistem nujno potegnil človeka v najgrobji materializem in ga napravil za

sužnja mamonu. V neprestanem gospodarskem boju vseh proti vsem ne utegne posameznik, da bi se oddahnil in se pobrigal za svoje duševne potrebe, ker kdor ni neprenehoma buden v borbi za vsakdanji kruh, ga tok surove gospodarske tekme neusmiljeno butne na tla in ob stran. Pa tudi zgubi človek v takem gospodarskem sistemu smisel za vsako višjo stvar, ne samo zato, ker ne utegne na kaj drugega misliti kot na svoj obstanek, temveč tudi zato, ker se v takih razmerah meri človek samo po svojih gospodarskih sposobnostih in po tem, kaj je dosegel v gospodarskem boju in se vse druge vrednote gospodarstvu podrejšajo. To lahko opazamo najboljše v Ameriki, kjer je ta gospodarski red do zadnjega vladal v najčistejši obliki. Zato je ta sistem, ki sloni na svobodni gospodarski tekmi in neomejeni zasebni lastnini, duhovni sili krščanstva prizadejal najhujši udarec.

S tem pa še ni končana oznaka današnjega gospodarskega reda. Tehnični razvoj je prisilil obrtnika, da je zapustil svojo delavnico in stopil v tovarno in začel streči strojem. Produkcija s stroji je pa povzročila, da odslej ni mogel vsak pomočnik postati samostojen mojster, ker so le nekateri zmogli, nabaviti si drage stroje, h katerim so drugi vstopili v službo kot večni pomočniki in s tem ustanovili nov stan mezdnih delavcev. Nagli razvoj tehnike je napravil, da so se lastniki strojev hitro uveljavili in obogateli, tovarniški obrati so se razširjali in s tem množice mezdnih delavcev večale. Ker je ta gospodarski razvoj v literaturi nešteto krat opisan, naj na tem mestu zadostuje le kratka skica. Povzročil je pa ta razvoj še eno družabno delitev dela: odvojitev delovne sile od produkcijskih sredstev, ustvaril je dva nova poklica: podjetnika in meznega delavca. Ta zadnji ne nosi več na trg svojih izdelkov ali pridelkov, temveč samo svojo delovno silo, z izkupičkom katere si nato kupuje to, kar potrebuje za življenje.

Nasprotno pa je postal podjetnik najvažnejša oseba v liberalno individualističnem gospodarskem sistemu. Kot organizator produkcije je prevzel skrb — vsak v svoji stroki — za zadovoljitev potreb posameznikov v družbi. Na trgu se sedaj shajata na eni strani konzument s povpraševanjem, na drugi strani pa podjetnik s ponudbo. Podjetnikova naloga v tem sistemu je, da si priskrbi produkcijskih sredstev, da si najame delovnih sil, da nato s pomočjo teh dveh faktorjev organizira svoj obrat tako, da izdeluje blago čim cenejše in čim boljše. Temu tehničnemu uspehu pa se mora pridružiti še trgovski, to se pravi, podjetnik mora svoje blago spraviti v denar, poiskati si mora trg za svoje blago. Uspeh takega podjetniškega delovanja pa ne zahteva samo izdatkov (mezde delavcev, nakup sirovin, obresti za nabavljeni kapital) in podjetniškega dela (organizacija obrata, iskanje trga itd.), temveč je v zvezi tudi z nekakim gospodarskim tveganjem. Podjetnik lahko izdela še tako dobro in poceni blago, vendar pri razsežnem gospodarskem področju in zamotanih gospodarskih razmerah nikdar dobro ne ve, kake so razmere na trgu, če ni morda med tem njegov konkurent spet nekaj novega pogruntal, izdelal še kaj boljšega, ali produkcijske stroške znižal itd. Sploh vsak podjetnik v sistemu svobodne gospodarske tekme tvega vse polno negotovosti, preden spravi svoj izdelek v denar in je veliko odvisno od sreče, ali se mu to posreči, ne samo od njegovega podjetniškega dela. Podjetnikovo delovanje torej ni samo organizatorno delo, temveč tudi neke vrste igra na srečo: lahko dobro zasluži, ali pa izgubi svoje delo in vse tisto, kar je v podjetje vložil. Tega tveganja delavec in nameščenc ne poznata, ker dobita za svoje delo trdno plačo brez ozira na to, ali podjetnik nato spravi blago v denar ali ne, seveda velja to za delavca samo toliko časa, dokler ni rezervne armade in lahko dobi delo, kadar hoče. Kot si pa podjetnik za svoje organizatorično podjetniško delo zaračuna plačo, ki jo

prišteje v ceno, tako tudi tega trgovskega tveganja ne prevzame nase iz kakih socialnih nagibov, temveč samo, če se obeta dobiček. Če torej podjetnik uspe in spravi blago v denar, ga ne bo prodal samo po ceni, ki se poda iz seštetja vseh stroškov in njegove plače, temveč za toliko, kolikor bo na trgu, kjer se cene ravna po ponudbi in povpraševanju, mogel največ doseči. Razlika pa je njegov dobiček, plačilo za njegovo tveganje. V gospodarstvu, kjer je res svoboden trg in svobodna tekma (česar pa danes nimamo več in bo o tem govorila pozneje), je ta podjetniški dobiček upravičljiv, ker predstavlja nagrado za izvrševanje neke gospodarske funkcije. Če bi menjalni mehanizem na svobodnem trgu res tako funkcioniral, kot si ga je zamislila liberalna gospodarska šola, ta podjetniški dobiček stalno ne bi mogel biti zaradi konkurence prekomeren.

Vsa lastniki produkcijskih sredstev se pa ne morejo pečati s podjetništvom, ker nočejo tvegati in zato kapital posojajo podjetnikom proti trdni odškodnini, obrestim oziramo renti. Tako pozna kapitalistično gospodarstvo tri vrste dohodkov: plačo oziroma mezdo kot zaslužek za opravljeno fizično ali duševno delo, podjetniški dobiček kot nagrado za pridobitniško tveganje in rento kot odškodnino, ki se daje lastnikom produkcijskih sredstev za njih prepustitev v užitek. Podjetnik, ki je vložil v podjetje svoj kapital in tudi sam vodi obrat, ima vse tri vrste dohodkov; lahko pa tudi za izposojeni kapital plačuje rento in mu ravnatelj vodi obrat, v tem primeru dobi samo podjetniški dobiček za svoje tveganje. V gospodarskem sistemu, ki sloni na zasebni lastnini produkcijskih sredstev in na zasebni gospodarski inicijativi, kjer je torej tudi zbiranje kapitala stvar zasebnikov, se brez obresti oziroma rente ne da shajati, ker brez tega nihče ne bi zbiral kapitala, da bi ga drugim posojal. Ker je pa v tem sistemu tudi višina rente odvisna od ponudbe in povpraševanja, bi bile obresti visoke le v deželah, ki so revne na kapitalu in takrat, kadar bi gospodarski in tehnični razvoj v neki deželi šel hitrejšje kot pa zbiranje kapitala. V razvitih kapitalističnih deželah bi pa ob urejenih razmerah morala biti ponudba na kapitalu vedno večja kot povpraševanje in bi zato obrestna mera pač padla na tehnični minimum, da pri produkcijskih stroških ne bi igrala važne vloge. Dejansko je bila obrestna mera za vloge v Angliji pred vojno le redko nad 2% letno. To velja seveda samo, kadar je kapitalni in blagovni trg svoboden. Isto je s podjetniškim dobičkom. Na svobodnem trgu je odločilna deviza: čim cenejše. Zato skuša vsak podjetnik najprej produkcijske stroške znižati na minimum, da mu ostane čim večji zaslužek. Kakor hitro je pa na trgu za njegovo blago nadponudba, morda še pod boljšimi pogoji, in začno zato padati cene, se mu krči dobiček na minimum. Pri svobodni konkurenci more z večjim dobičkom podjetnik delati le kratko časa; stalna tendenca svobodnega trga je, da drži cene na minimum. Da je to res, vidimo danes pri kmetijski produkciji, kjer je izpostavljena na svoboden trg. Kmetov dobiček za njegovo tveganje, ki je včasih morda še večje kot v industriji, in njegova podjetniška plača in še njegova mezda za opravljeno delo skupaj navadno komaj znese življenjski minimum.

Tendenca svobodnega trga je torej, držati lastniško rento in podjetniški dobiček na najnižji možni stopnji. Umljivo je, da v takih razmerah podjetnik znižuje produkcijske stroške kar se da in s tem neusmiljeno privija svoje delavce, vendar vzporedno s tem privijanjem gre po vijak konkurenca, tako da se z znižavanjem mezd in plač vrši vzporedno znižavanje blagovnih cen. Če bi torej vladala svobodna gospodarska tekma in če bi tako funkcionirala, kot si jo je zamislila liberalna ekonomska šola, tudi nobenega izkoriščanja

delavcev ne bi bilo. Vsak zaslužek, ne samo delavski, tudi kapitalistični in podjetniški, bi konkurenca tiščala k tlom, prav tako pa tudi cene.

Na žalost pa svobodna gospodarska tekma v praksi ni pokazala tiste izravnalne tendence vseh vrst zaslužka, kot je bilo teoretično zamišljeno, temveč se je njeno funkcijoniranje sprevrglo prav v nasprotno smer. Vsak podjetnik je teoretično še vedno za svobodno konkurenco, zlasti če jo hoče kdo njemu v škodo omejevati, nasprotno pa se v praksi vedno bojuje proti svoji lastni konkurenci, ker mu izbija zaslužek. Tendenca vsakega podjetnika zato ni samo prehiteti in nadkriliti svojega nasprotnika na trgu, temveč ga po možnosti sploh enkrat za vselej odstraniti s trga, to se pravi gospodarsko uničiti. Čim manj ima podjetnik v svoji branši konkurentov, tem lažje izhaja; zaželeni cilj pa je, biti sploh brez konkurenta, ker šele takrat lahko poljubno nastavlja cene in s tem neovirano uravnava svoj podjetniški dobiček. Podjetnik v svobodnem gospodarskem redu torej ne bije konkurenčnega boja samo zato, da pusti svoje tekmece zadaj, temveč gre njegovo prizadevanje predvsem tudi za tem, da čim bolj popolno strese raz sebe bič svobodne konkurence, katero mu je obesil na vrat liberalni gospodarski sistem v zaščito konsumenta.

Proti temu prizadevanju pridobitnikov je pa liberalna država brez moči prav zaradi tistega načela nevmešavanja države v gospodarski potek in popolne gospodarske svobode. Na drugi strani pa to prizadevanje podpira polno okolnosti, s katerimi liberalna gospodarska teorija ni računala. V dejanskem gospodarskem življenju namreč si v boju vseh proti vsem, ki ga zahteva gospodarski liberalizem, stoje nasproti zelo neenake sile, ki morejo zelo neenako vplivati na tržni mehanizem ponudbe in povpraševanja.

Vse drugačno odporno silo ima v konkurenčnem boju tisti, ki živi od dohodkov svojega premoženja kot pa oni, ki živi samo od svojega dela. Nikakor se ne da primerjati stališče meznega delavca, ki nosi na trg svojo delovno silo, napram podjetniku, s stališčem, ki ga ima podjetnik napram konsumentu. Delovna sila se ne da spravljati na zalogo kot blago in se torej z njo ne da umetno ustvarjati količine ponudbe na trgu. Tudi se delovna sila ne producira tako hitro in tudi ne po tistih principih kot blago. Delovna sila je nerazdružljiva s človekom, zato se ne da umetno zvečati ali zmanjšati, kot to zahteva tržni mehanizem. Delavci ne morejo svojih brezposelnih tovarišev, da jim ne bi z nadponudbo pritiskali na mezde, pometati v morje ali sežgati, kot to lahko store podjetniki s pšenico ali bombažem. Ta neenakost sil v konkurenčnem boju pa ne obstoja samo med delavcem in podjetnikom, temveč tudi med podjetniki samimi. Lokalne razmere, naravni faktorji ustvarjajo enim diferencialne rente napram drugim, boljši stroji, nove iznajdbe, večja premoženja dajejo enim večjo produktivnost dela kot drugim, ki teh ugodnosti nimajo ali jih imajo le v manjši meri. Tako tolčejo pri enakih sposobnostih podjetnikov večji in modernejši obrati manjše in priprostejše, industrijski obrtne in poljedelske, naprednejši kraji in dežele zaostale itd. Zelo važno vlogo igra nadalje v gospodarskem boju moralna kvalifikacija gospodarskih subjektov. Tisti, ki je brezobzirnejši in čigar egoizem ima manj moralnih zadržkov, bo kljub morda manjšim sposobnostim uspel napram etično višje stoječemu tekmeču, zlasti še, ker liberalizem v gospodarskem boju noče priznati tudi nikakih moralnih ovir in »pedsodkov«. Liberalni katekizem pozna samo grehe zoper varnost življenja in imetja in zoper pogodbeno zvestobo. Laž, prevara, zvijača, izkoriščanje so ne samo dovoljena, temveč tudi priporočljiva sredstva; kdor se pa hoče preriti nad povprečje, se

ne sme ustrašiti tveganja tudi kriminalnih posegov,* čisto po načelu: »Kdor ne riskira, ne profitira.«

Izkazalo se je nadalje, da svobodni tržni mehanizem sam na sebi ni tako sposoben organizator produkcije, kot si je zamislila liberalna ekonomska šola, in to tem manj, čim bolj zamotano postaja gospodarsko življenje. Razmerje med ponudbo in povpraševanjem pokaže v doseženih cenah res t r e n o t n o razpoloženje na trgu, vendar čisto nič ne pove, kakšno bo to razmerje čez mesec ali dva ali celo čez pol leta. Podjetnik pa ne more blago, za katerega je trg danes z visokimi cenami pokazal, da se potrebuje, vreči že jutri na prodaj. Preden organizira obrat in si preskrbi produktivnih sredstev in surovin, poteče več ali manj časa, med tem pa prav nič ne ve, kaj dela njegov konkurent. Trg namreč ni samo njemu povedal, kaj se splača producirati, temveč vsakomur, kdor gre za zaslužkom. In tako se navadno zgodi, da je čez nekaj časa blaga, ki ga je pred kratkim primanjkovalo, veliko preveč na trgu, kar tako pritisne na cene, da krijejo produkcijske stroške samo nekaterim. Konjunkturi slede zato nujno polomi. Gospodarski sistem, kjer nastopajo kot oskrbovalci družbe samostojni, med seboj neodvisni in nepovezani podjetniki, ki jih vodi samo tržni mehanizem pri njihovem delovanju, ne ustvarja torej tiste harmonije, ki si jo je zamislila liberalna gospodarska šola, temveč neko valovanje, boljše rečeno prerivanje med konjunkturo in krizo. Pravilnega ravnovesja med ponudbo in povpraševanjem skoraj nikoli ni. To valovanje je pa tem burnejše in gospodarstvu tem škodljivejše, čim daljši postaja produkcijski proces za posamezne dobrine in čim večjo vlogo igra pri organizaciji produkcije kredit. Z rastočo tehniko in racionalizacijo podjetniki nadalje vedno večji del svojih sredstev vlagajo v tako imenovani fiksni kapital, ki se ne da tako lahko prenesti iz ene produkcijske panoge v drugo. Zato postajajo podjetniki napram tržnemu mehanizmu zmerom bolj okorni in ne morejo svojega kapitala tako prelivati in usmerjati, kakor zahteva trg. Sistem svobodnega trga, kjer oskrbujejo družbo z dobrinami posamezni podjetniki po svoji zasebni inicijativi, je torej v praksi odpovedal. Ni se zgodilo tako kot je bilo zamišljeno, da bi bili konsumenti vedno preskrbljeni z vsem potrebnim in to najceneje, temveč narobe, enkrat je nekega blaga na trgu preveč, drugič drugega premalo, enkrat podjetniki odirajo konsumenta, drugič se rušijo podjetja.

Ni to torej sistem harmonije, temveč sistem periodičnih kriz. Ni to gospodarski r e d najcenejše preskrbe družbe z dobrinami in izravnavanja vseh vrst dohodkov, ampak d i v j i b o j vseh proti vsem, kjer močnejši in brezobzirnejši uničuje slabejšega in etično višjega. Kapitalist izkorišča podjetnika, podjetnik delavca in nameščenca in konsumenta, industrijalec uničuje obrtnika in poljedelca, veliki obrat malega itd. Je to sistem kopičenja kapitala, sistem postopnega osiromašenja množic, kult nizkotnega egoizma, sistem nereda in mrzličnega ustvarjanja in uničevanja dobrin.

(Dalje prihodnjič.)

* Glej: Warshow R. I., Von Drew bis Pierpont Morgan, ki opisuje življenje posameznih ameriških pridobitnih mogotcev.

Alfred Polgar:

Predlog

(Alfred Polgar, Ansichten, Berlin 1933.)

Nedavno tega so v Berlinu poskusili prodajati slike živih umetnikov na dražbah. Pa se jim je ponesrečilo. Slike pač niso nobena življenjsko važna stvar; kdor ima denar se le težko loči od njega in umetnost preživlja težke čase v časih, ko bi mecene sami hudo rabili mecene.

Skorajda bi danes ne našel blaga, bodi lepega in plemenitega, bodi profanega, ki bi, postavljeno na dražbo, podžigalo ljudi, da bi ga zdražili s ponudbami. Zares iskan in zaželen je naše dni en edini artikel: denar. Po mojem mnenju bi zato morali sedaj dražiti narobe, namreč denar. Pri tem bi spoznali, koliko je interesentom na tem, da pridejo v posest te redke stvari. Taka denarna dražba bi bila ogromno obiskana in bi prav zatrdno uspela.

»Na dražbi je sedaj 1000 mark; kdo kaj da?«

Vsi navzoči se živahno zganejo, dvigajo obe roki in skušajo z vso močjo svojih glasov drug drugega prekričati. Stvar izgleda bolj divja kot na kakem političnem shodu. Vsa dvorana — če se seveda dražba ne bi vršila zunaj pod milim nebom na velikem travniku, kar bi bilo skoroda potrebno — divja v razvneti zborovalni strasti in vsak si hoče osvojiti na dražbo dani redki primerek.

Ponudbe lete skupaj in se prehitevajo:

»Mojo knjižnico!«

»Moj avto!«

»Moje politično prepričanje z vso svetovno-nazorsko priklado!«

»Tri kilograme prvovrstnega filma vojaških zadev!«

»Mesto gledališkega ravnatelja!« (Vesetje in smeh, ki se opaža tudi na obrazu sodnega uslužbenca, ki vodi dražbo, in policaja na konju, ki vzdržuje red.)

»Vilo v zelenem logu!«

Sodni uslužbenec ponavlja: »Vila v Zelenem logu — k prvemu — k drugemu — ... kaj nihče ne da več?«

»Vilo v Dahlemu plus gospodinjino!« (Živahni ugovori: »Seveda, seveda ... še zaslužiti hoče zraven!)

»Moje dobro ime!«

»Mojo levo roko!«

»Mojo celo desno roko!«

»Mojo pripravljenost na vse in za vsako reč!«

In tako naprej.

Da bi se vpeljalo k stvari malo reda in sistema, bi bilo priporočljivo, da bi se specializirale te denarne dražbe po kategorijah ponudb. Da bi torej imeli denarne dražbe, kjer bi se jemale v plačilo le stvarne vrednote in zopet dražbe, kjer bi se jemale v plačilo le duhovne vrednote.

Nikakor se ne da dokončno ugotoviti, do katerih najvišjih dajatev bi mogel prignati nepregledno trumo interesentov en sam lep primerek takega-le zatrdno pristnega bankovca za tisoč mark. Danes dobiti za neko reč denar, je neizmerno težko; a za denar dobiti vse mogoče, je prav lahko. Ali se ne bi dalo morda od tu ven sploh celo zastalo gospodarstvo zopet pognati v tek na ta način, da bi blago in denar zamenjala svoje vloge, da bi le-ta postal

blago za prodajo, ono pa plačilno sredstvo. Saj se zmerom sliši: koliko treba plačati, da storite to ali ono? Kaj ko bi se vpraševalo narobe: Kaj si pripravljeno storiti, če se ti plača toliko in toliko? Odgovori bi pokazali, kakšnih heroičnih materialnih in duhovnih žrtev je zmožen človek, da le znaš v njem zbuditi njegov silni idealizem s pravo besedo.

Pregled

VOLITVE V DELAVSKO ZBORNICO

I.

Volitve v ljubljansko Delavsko zbornico v preteklem mesecu nudijo zelo zanimivo sliko. Uradne ugotovitve so te-le:

V delavski skupini so dobili: Strokovna komisija 18.848 glasov — 23 mandatov;

narodni socialisti 12.700 glasov — 15 mandatov;

krščanski socialisti 9778 glasov — 12 mandatov;

V nameščenski skupini: Strokovna komisija 1127 glasov — 2 mandata;

narodni socialisti 3606 glasov — 6 mandatov;

krščanski socialisti 560 glasov — 1 mandat;

katoliški socialci (meščan. usmerjeni) 873 glasov — 1 mandat.

Volilcev je bilo v delavski skupini nad 84.000, volilo jih je 42.063, 737 glasov je bilo neveljavnih. Torej 50%.

Volitve v isto zbornico 2. februarja 1926 dajejo pa tole sliko v delavski skupini:

Strokovna komisija je dobila 31.839 glasov — 29 mandatov;

Narodni socialisti 8359 glasov — 7 mandatov;

Krščanski socialisti 15.017 glasov — 14 mandatov.

Volilcev je bilo 75.106, glasovalo jih je 56.681. Torej 75 1/2%.

Ako primerjamo leto 1933. z letom 1926., ugotovimo, da je glasovalo v letu 1932 za Strokovno komisijo 12.991 delavec manj kot leta 1926; za narodne socialiste 4341 več; za krščanske socialiste 5333 manj kot leta 1926.

II.

Razveseljive slike iz letošnjih volitev vse-kakor ne dobimo. Volilcev v delavski skupini je bilo leta 1933 več kot leta 1926, vendar pa se je udeležilo volitev 25% manj kakor l. 1926. Vsi bi pričakovali, ako bi šel razvoj v delavskem pokretu normalno naprej, da bo udeležba pri naslednjih volitvah vsaj tolika, kakor

je bila pri prvih volitvah. Zato je važno, da objektivno ugotovimo, kje je vzrok temu nazadovanju.

Delavski pokret se ni normalno razvijal. To je gotovo. Velik del krivde nosijo gospodarske razmere. Svetovna kriza ni prizanesla tudi nam. Ako bi imeli sposobne in neoporečne gospodarske voditelje, bi bila sicer manjša, toda izogniti se je ne bi mogli. Kriza pomeni za delavca negotov eksistenčni položaj. Ta negotovost vpliva tudi na njegov značaj in ubija njegovo voljo, da se vsaj zanima za delavske zadeve, če že noče biti v njegovih frontnih vrstah. S tem je vedno manjša tudi njegova borbenost za poštenost mišljenja. Delavstvo je v vedno večji meri izpostavljeno in dovzetno za razne »operacije« iz delavskih in meščanskih vrst, ki jih pred svojo vestjo ne more zagovarjati.

Tudi voditelji delavstva niso bili na svojem mestu in niso izvrševali svoje naloge v tem, da bi dvigali delavca ne le gospodarsko, še v večji meri duhovno. V pretežni večini (s tem mislimo marksiste in narodne socialiste) so zagovarjali in še zagovarjajo metode nasilstva. Leta 1926. so izbrabili ob priliki volitev v Delavsko zbornico marksisti takratni položaj, dobili v roke vodstvo volitev in so uganjali velika nasilstva. Letos so tako storili v še povečani meri narodni socialisti in porastli preko svojih dejanskih moči, kakor leta 1926. marksisti. Marksisti bi se mogli pri tem sklicevati na to, da imajo organizacije, dočim so narodni socialisti prav za prav brez pravih izrazitih delavskih strokovnih organizacij, radi česar njihov porast ni utemeljen v sili kakega njihovega strokovnega gibanja. Njim je pomagal splošni položaj in v veliki meri podjetniki, ki so šli v boj za Delavsko zbornico, kakor da bi bili sami delavci. Kot podjetniki seveda še z večjim poudarkom in so tudi uspeli, kakor kažejo volilni rezultati. Ni čudno, da so pri takih razmerah ostajali volilci doma v tako velikem številu.

Ako govorimo o nasilstvih, govorimo le o splošnem principu, ki so si ga osvojile nekatere delavske strokovne organizacije ob priliki volitev in ki so vplivale odločilno na izide obeh volitev v delavsko zbornico. Če pa hočemo

razumeti docela položaj in duševnost delavca, pa ne moremo iti tudi preko dejstva, da se ta princip izvaja tudi v vsakdanjem življenju delavca. Tudi tukaj uče organizacije, da morajo biti pripadniki ene delavske strokovne organizacije sovražno razporejeni napram pripadnikom druge delavske strokovne organizacije. Delavske strokovne organizacije bi morale, četudi bi izšle iz različnih kulturnih ali magari svetovno-nazornih vidikov, delavca vzgojevati, ga dvigati in ga usmerjevati v širokogrudnosti, ne pa v omejenosti, ki jo je vcepila ljudem meščanska družba. Po krivdi voditeljev ne pozna pri nas delavstvo kavalirstva, ki je potrebno za vsakdanje medsebojno življenje. Ako ne bo drugače, bo delavec delavcu volk, mesto brat, sobojevnik in sotrpin.

Take razmere dokazujejo, da nekaj ni v redu pri vodstvu. Vseposvobod se maščuje, ako ni nauk v skladu z življenjem. Današnji delavski voditelji bi radi veljali za prvobojevnike proletarijata, dejansko se pa po svojem življenju in po svojem mišljenju prav nič ne ločijo od meščanstva. Ako beremo marksistično časopisje, je sila radikalno, v resnici pa je v kompromisih z meščanstvom ob vsaki priliki. Del marksistov niti ne bi mogel več tvoriti levega krila kake meščanske organizacije. Ker je tako, ne zaupajo več načelom, ampak surovi sili. Trpi pa radi tega delavstvo in bo trpelo toliko časa, dokler ne bo volilo iskrenih, nesebičnih in resničnih delavskih voditeljev. Takrat bo teror in izigravanje pri volitvah od katerekoli strani nemogoče in udeležba pri volitvah v delavske zbornice ne bo tako klaverna, kakor leta 1933.

III.

Posebej se moramo ustaviti še pri rezultatih, ki so jih dosegli krščanski socialisti. Dobili so nad 5000 glasov manj, kakor leta 1926. Nazadovanje gre deloma na račun manjše udeležbe pri volitvah, deloma pa na račun posebnih okoliščin, pod katerimi so šli na volitve.

Leto 1926—1933 pomeni razdobje sedmih let. V sedanjem času, ko gre razvoj s skoraj bliskovito naglico svojo pot, pomeni razdobje sedmih let veliko. Tudi za Jugoslovansko strokovno zvezo, ki je matica krščansko socialističnega gibanja.

V tej dobi je izvršila JSZ veliko delo, ker se je popolnoma osamosvojila. Leta 1926. je imela za seboj — četudi je bila že takrat na vidiku sedanja smer — SLS, ki je proglasila volitve v Delavsko Zbornico za svojo lastno zadevo. Pri sedanjih volitvah pa so isti faktorji proglasili bojkot, sicer ne javno, ampak potom svojih okrožnic in zasebnih pisem.

Leta 1926. nameščenska skupina ni volila, ker se je dosegel med takratnimi organizacijami sporazum za enotno listo, s čemer so odpadle volitve v tej skupini. Letos so se vršile volitve tudi v tej skupini. Že leta 1928. je obstojal, ko je JSZ vzela vodstvo organizacije

dr. Gosarju, predlog, da naj SLS osnuje proti JSZ lastno delavsko organizacijo. Takrat sicer ta ideja še ni postala meso, vendar ni bila opuščena do današnjih dni. Isti krogi so menili, da so volitve v Delavsko zbornico dobrodošla prilika, da prično uresničevati svoj načrt. V delavski skupini sicer še niso mogli nastopiti, pač pa v nameščenski. V tej so upali, da bodo odnesli veliko zmago, ker imajo pač svoje zavode in so upali, da bodo mogli vplivati na vse uslužbenke, da gredo z njimi. Rezultat volitev jih je poučil, da so minili tisti časi, ko je zadostovala le ena okrožnica, sklicujoč se na katolištvo, da so se vsi uklonili. Združeni (tako se nakratko imenuje nameščenska organizacija, ki so jo poklicali v življenje tisti krogi) so dobili kljub pritisku 873 glasov in en mandat, JSZ prav za prav brez agitacije 560 glasov in tudi en mandat.

JSZ je postala po svojem praktičnem delu kakor tudi po svojih idejah resnična prvobojelka za delavske pravice, poleg tega pa tudi brez kompromisov. Na ta način si je pridobila ugled tudi pri poštenih nasprotnikih v delavskih vrstah, dočim so ji bili in so ji še podjetniki nasprotni. Zato so pri zadnjih volitvah odločno zahtevali od svojega delavstva, da voli proti JSZ. Ponekod je šlo od strani podjetnikov geslo: »Če ne marate plavih, volite rdeče, le belih ne.«

O nasprotnih organizacijah ne bomo veliko razpravljali. Narodni socialisti so imeli na svoji strani splošne razmere, marksisti pa psihološko delavskih mas. Slednji so znali delavskim masam prav spretno vcepiti, da so le oni prava delavska organizacija. Druge so »žute«, to je meščanske. Tam, kjer JSZ ne pozna, je bilo le treba reči, da so klerikalci, zastopniki klerikalnega kapitala, pa je bilo ustvarjeno nerazpoloženje napram JSZ. To velja le za tiste kraje, kjer JSZ še ne pozna. Kjer jo pa poznajo, se je mogla popolnoma uveljaviti in je bila najmanj enako močna z marksisti.

Ako vpoštevamo vse okoliščine, v katerih se je morala JSZ boriti pri zadnjih volitvah, moramo reči, da je vsesplošni napad dobro vzdržala. Vsesplošni napad pravimo. Kajti na nobeno drugo delavsko strokovno organizacijo se niso navali nasprotniki s tolikih strani, s tako silo in s takimi sredstvi, kakor na JSZ. Zaradi tega je JSZ dokazala, da ima izboren kader, katerega član ni mogoče zaustaviti. Volitve so pa markantno pokazale, kje je še polje za JSZ. Morala bo voditi račun o tem in svoj delokrog razširiti tudi na to polje.

Volitve so pa tudi pokazale, da je pokret JZS pravilen. Ko bi se JZS ne osamosvojila, ko se ne bi postavila na izrazito delavsko strokovno stališče, bi takega navala ne mogla vzdržati. V vseh bojih, ki jo še čakajo, naj jo vodi ta zavest. Vse klevete, da je marksistična, odnosno da je klerikalna in meščanska, naj je ne begajo. Resnica mora zmagati. Ako bo šla neustrašeno, še bolj poglobljeno in še bolj neustrašeno ter brez kompromisa po tej poti na-

prej, bo odstranjena med delavskimi masami tudi psihoza, da izrazit katoličan ne more biti izrazit delavski bорец. Tako delo je sicer težavno. Treba je velike in dolgotrajne potrpežljivosti, predvsem pa velike iskrene ljubezni. Toda konec bo zmagovit. In to JSZ zasluži v polni meri.

Zv. D.

BALADA O SPOMENIKIH

Mortuos voco
vivos plango.

(Mrtve kličem, nad živimi ječim.)

Napis na zvonu, ki bo visel v bodočem Hramu slovenske kulture. Prosto po Schillerju in z ozirom na sodobne slovenske kulturne potrebe prikožil S. O. S.

Ljubljana je v vsakem oziru gostoljubno mesto. Sprejme vsakogar, kdor je potreben prijateljskega sprejema, kruha, soli in slovansko tople besede, pa naj bodo to finski parlamentarci, Ita Rina, zagoreli medvedarji z juga, invalidi bratskih narodov, kitajski kramarji, hamburški kitaristi ali pa ljudje, ki vidijo svoje življenjsko poslanstvo v tem, da bi nekje dobili spomenik. Ti se v Ljubljani odrežejo še najbolj. Zakaj če poznajo sebe in svoje zasluge za karkoli, se boje in ne zaupajo hvaležnim dedičem, da jim bodo postavili na grob vsaj skromen kamen ali brezov križ z imenom in hvalo, pa pridejo v Ljubljano, kjer se jim kaj hitro primeri, da jim postavijo spomenik še za življenja. Zlasti če se izkažejo kot tako zvani kulturni delavci. To se pravi delavci, ki za kulturo kaj ali pa tudi nič ne pomenijo. Zakaj naši trenutni zakonski ali nezakonski občinski očetje za kulturo silno skrbе. Namreč za slovensko kulturo. Vse v redu, s tankim čutom za njene potrebe in s posluhom za glasove narodnih strun. In to so delali že od nekdaj. Najjasnejši dokaz za to so neštevilni spomeniki, ki so jih postavili svojim velikim, manjšim in najmanjšim sinovom v vseh časih in pod vsemi političnimi obnebj. V Ljubljani je dobil spomenik skoraj vsakdo, kdor je vsaj enkrat prišel tja, celo taki, ki jim je bila Ljubljana, ves slovenski folk in njegova kultura deveta briga. Tako na primer rajni cesar Franc Jožef. Ali pa general Radecky, ali Anastasius Grün. Potem so prišli drugi na vrsto, ki so imeli za Ljubljano kaj več zasluge. n. pr. Trije cesarji, ki so za kongresa objemali naše natakacije in nas dvigali tako iz prirojene nam suženjske mentalitete. Za njimi so dobili svoje ulice vsi znamenitniki, kar se jih je mogel spomniti v svojem tesnem duševnem horizontu ljubljanski meščanski parvenu. Dobili so plošče ljudje za zasluge, o katerih se niti njim samim v vsej domišljavosti ni nikdar sanjalo, da so jih zakrivil. Ljubljane se je prijelja nova, doslej še nikjer znana bolezen, monumentomanija saecularis. Začetki te boleznij baje izvirajo — kakor vse nove stvari — od Angležev, ki so se je pa brž otrešli, kakor ka-

že neka letošnja seja londonskega občinskega odbora, ko je neki odbornik predlagal, naj občina dovoli postaviti spomenik slavnemu romanopiscu Thomasu Hardyju. Občinski odbor je po dolgem premišljanju in tehtanju prošnjo odbora za postavitev spomenika zavrnil, češ, da ni od pisateljeve smrti niti 40 let in da v tem času še ni mogoče presoditi, kakšne so objektivne zasluge tega moža za angleško kulturo in angleški narod. To je bilo že po tistem, ko so v Ljubljani dobili spomenike pred Glasbeno Matico mrtvih in živih. Torej postaja Glasbena Matica matica živih in mrtvih z rahlim prevladovanjem živih mrtvih v svoji sredi, kakor je to že od nekdaj bila. Po tistem slavnem sklepu londonskih mestnih očetov je bilo Ljubljančane morda malo sram in so iz jeze, da London ne drži štiha z Ljubljano, z odkrivanjem spomenikov in z imenovanjem ulic nadaljevali. Tako so dobili poleg Mokranjca, Gallusa, Hubada, Sattnerja, ki so dobili spomenike, svoje ulice Tyrš, Fügner, Puc, Likozar in drugi za Ljubljano in za kulturo zaslужni možje. Ker v občinskem odboru menda že ni bilo nobenega imena, ki bi ne bilo angažirano v te namene, so se začasno upeli. Matica pa si ni mogla kaj, da je bil pri tej kulturni kampanji prezrt eden najpomembnejših sodobnih in živih kulturnih in glasbenih delavcev, g. Anton Lajovic. Da bi ostal on brez spomenika, to bi bil največji kulturni slovenski greh in greh sploh. Zato je dobil svoj kip v Matici tudi g. Anton Lajovic in da mu ne bi kdo mogel očitati, da s svojim kipom gostuje na tujih tleh kakor s svojimi članki, so mu dali celo lastno dvorano. Cesar ni dobil ne Prešeren, ne Foerster ne noben slovenski krst, to je dobil on, pisec sedemnajst tisoč vrstic kulturnih člankov, iznajditelj univerzalnega seksualnega regulatorja, uničevatelj zadnjih ostankov nemške mentalitete, strah Beethovena in neizprosni nasprotnik celokupne mlade glasbene kritike. Slovenska kultura je s tem nadvse važnim dejstvom postala zaključen Panteon...

Ne, še ne, predlagam v Panteon še nekoga... Frtavčkov Gustl je tudi kulturni delavec, njegovi članki niso nič manj čitani in nič manj duhoviti in skoraj bolj aktualni kakor rasno-narodno-integralno-absolutno-avtohtonsko-izkrivljeno-ravno-emancipirano-samo-stojno-zmedene kulturne fantazije po stolpcih nefrtavčkovskih dnevnikov.

Javnost je že itak dovolj prepričana, da skromnega kipa v Ljubljani niso zaslužili niti Levstik, še manj Cankar in kje za Boga Krek. Zato tudi ni nobeden od živih spomenikarjev naredil velikodušne geste, da bi prepustil svojo skromno slavo kateremu od njih. Kje! Te ljudi in njihove zasluge smo že precenili in ocenili, dela živih spomenikarjev pa še ne moremo, spričo neznanosti, ki nam jo kažejo še iz tako neposredne bližine. Nekateri teh ljudi res potrebujejo kipov, ker jih je morda strah zgodovine. A kje! Saj vendar vsi vemo, da je bil

Levstik norec in protidržaven element, Cankar pijanec, prešestnik in socialist, Krek pa klerikalec in Bognavaruj kaj še vse. Niti trgovec ni bil, ker ni imel drugega blaga kakor prepičanje. Pa bi mu postavili spomenik!

V Ljubljani je prostora za spomenike komurkoli od Anamulaha do občinskega psa, za Levstika, Cankarja in Kreka pa ni mesta.

In še nečesa ni: ljudi, ki bi jih bilo te sramote vsaj enkrat sram!
S. O. S.

Ocene

Dr. Jakob Aleksič: Stanovska država po načelih okrožnice »Quadragesimo anno«. — Maribor 1933. Težko pričakovana knjiga je tu. Zdaj človek vsaj ve, kam seči, če je v zadregi s kakim vprašanjem o »postanovljenju« družbe. Kot naslov sam pove, je stanovskih držav več vrst, ta knjiga pa govori samo o stanovski državi po načelih okrožnice Qu. a. in pravi (str. 67.), da je fašistični korporativizem psevdostanovska država.

Kot se vidi iz te knjige, naj bi bile korporacije nekake prisilne obrtne zadrage, kot obstojajo že sedaj po obrtnem zakonu za posamezne obrti, ali še boljše kot nekake poklicne zbornice, kot imamo sedaj delavsko ter obrtno, trgovsko in industrijsko zbornico, samo, da bi te zbornice kot javno-pravne korporacije, ki bi bile hierarhično urejene od občinskih do državnih zastopov, bile skupne organizacije delodajalcev in delojemalcev, ki volijo zastopnike vanje po paritetnem principu, in ne kakor sedaj, ko imajo delodajalci svoje obrtne zadrage in zbornice, delojemalci pa svoje. — Obenem naj bi bile te korporacije tudi nekake (javnopravne) koncerni ali karteli, ker bi imeli tudi nalogo »uravnati načrtno proizvodnjo ter preprečevati razbrzdano konkurenco in nadzorovati lastnoročne obrate« (str. 81.).

Velika narodna bogastva, važnejša produkcijska sredstva in velike industrije se morajo čimprej podružabiti ozir. postanoviti oziroma »čimprej preiti v kolektivno last« (str. 78.). »Zahteva stanovske reforme pa je družabna pogodba, s katero postane delavec deležen lastnine, uprave, pridobitka in odgovornosti« (str. 79.). (To dolžnost je že Owen zdavnaj brez uspeha skušal izvesti.) — »Predpogoj in sredstvo za dosego teh smotrov je organizacija vseh delovnih poklicev (strok) v svobodnih sindikalnih zvezah delovnega ljudstva« (str. 79.). Sindikati torej ostanejo in z njimi tudi razredni boj, samo da bi se ta sedaj odigral znotraj posameznih korporacij. Ie to nekako »postanovljenje« razrednega boja. Tega seveda avtor ne pove izrecno, vendar iz njegovih izjavanj ni mogoče priti do drugačnega zaključka.

Glede lastnine bo v tej stanovski državi tako urejeno, da bomo imeli: a) zasebno lastnino poedincev in družin, b) zadržno lastnino stanovskih delovnih zvez in c) lastnino

pravno političnih enot (občine, okraja, banovine, države) (str. 56. in sl.). Torej približno tako mešana solata kot jo imamo sedaj. Stanovska država stoji na načelu zasebne lastnine, ki pravi, da ima vsakdo pravico do zasebne lastnine, ni pa, da bi jo moral imeti (str. 54.). To bo torej ostalo pri starem.

Pojem kolektivizma uporablja ta knjiga enkrat v smislu univerzalizma sploh v nasprotju z individualizmom in podreja pod njega tudi fašizem in hitlerizem (str. 8. in v naslovu k prvemu delu: »individualizem — kolektivizem« str. 5.), drugič ga istoveti s komunizmom oz. marksizmom (str. 17.), tretjič mu je to sistem postanovljenja produkcijskih sredstev (str. 78. točka 15.). Mikavno je, da avtor na strani 14., kjer se je razhudil nad kapitalističnim gospodarskim redom, priznava, da si delodajalec v sedanjem sistemu prisvaja večvrednost, kot tudi to, da na str. 17. trdi: »V nauku Karla Marxa ali marksizma je treba — teoretično — ločiti njegovo gospodarsko teorijo in pa njegov historični materializem.« Še ni dolgo namreč, kar smo v »Času« brali, da je pojem večvrednosti nesmisel in tudi še ni dolgo, ko je avtor sam v »Vzajemnosti«, stanovskem listu slov. duhovščine, v potu svojega obraza dokazoval, da se pri Marxu njegova gospodarska teorija nikakor ne da ločiti od njegovega historičnega materializma, ki je ravno podlaga Marxove gospodarske teorije in s katerim ta teorija stoji in pade. To je storil g. avtor v tistih člankih v »Vzajemnosti«, kjer je polemiziral z »Besedo« in nas hotel oklicati pred slovensko duhovščino za materialiste in brezbožnike, ker smo v svojem listu trdili to, kar sedaj avtor na str. 17. »Stanovske države« sam pove.

Pa tudi sicer je v knjigi vse polno protislovij, naivnosti in nejasnosti, tako da bi u avtor čisto lahko dal naslov »Stanovska zmešnjava«. Človeku, ki malo pozna gospodarski ustroj in razvoji, je ta knjiga banalizacija papežev okrožnice, tistemu pa, ki se na gospodarstvo toliko razume, kot avtor sam, bo pa knjiga kupček lepih in nesmiselnih besed, s katerimi si ne bo vedel kaj pomagati in bo njegova ocena knjige odvisna od njegovega čustvenega razpoloženja do avtorja in kroga okoli njega. Resno se spuščati z avtorjem v

debato ni mogoče, ker mu nedostajajo osnovni pojmi iz nacionalne ekonomije in ekonomske politike. Zato mu ni zameriti njegove zmedenosti pojmov. (Če bi se jaz lotil obdelave katerega specifičnega bogoslovskega problema, bi najbrže tudi ne vedel kaj pametnega povedati.) Na vsak način je pa greh, da avtor to svojo zmedo spušča v javnost in to celo pod plaščem papeževe okrožnice. S takimi razlagami se okrožnici »Quadragesimo anno« pri mislečih ljudeh spodkopava ugled in kredit.

drip.

Engels-Plehanov: Uvod v dialektični materializem. Založba »Nove knjige«, Ljubljana. Ta najmlajša založba je pri nas prva, ki si je stavila v svoj program izdajanje znanstvenih knjig iz socialnega področja. Njen namen je, razširiti pri nas poznavanje ortodoksne marksizma kot znanosti. Kot uvod v zbirko naj bi bila zgornja knjižica, ki naj bi nas seznanila z načeli dialektičnega materializma kot temeljem vse materialistične marksistične znanosti. To naj bi človek pričakoval od knjižice z ozirom na njen naslov, vendar pa vsebina ne izpolni tega pričakovanja. Založniki nas hočejo s historičnim materializmom seznaniti na ta način, da so v tej knjižici prestavili razpravo dr. Sime Markovića: »Znanost in filozofija«, Fr. Engelsa razpravo: »Ludvik Feuerbach in zaključek nemške klasične filozofije« ter Plehanovo pripombo k ruski izdaji Engelsovega »Ludvika Feuerbacha«.

Dr. Sima Marković nam pripoveduje nekako tako, kot da je filozofija buržujska iznajdba, da pa je v resnici čisto n potrebna stvar. Večji del vprašanj, s katerimi se filozofija peča, spada itak v področje znanosti, kar se pa ne da znanstveno prereševati, so pa vprašanja, ki »nimajo smisla«. Mimogrede rečeno, tako prostodušno razglasitve tega, kar ne razumem za neumnost, še nisem slišal; podobno kot noj vtakne glavo v pesek, da ne vidi nevarnosti. Druga, Engelsova, razprava je pa prav za prav ocena Ludvika Feuerbacha, ozir. kritika Sturckove knjige o Feuerbachu, ki ga imenuje Engels vmesni člen med Heglom in Marxom. Plehanova »pripombe« so pa res samo pripombe, s katerim je hotel ruskim

bravcem »Ludvika Feuerbacha« nekatere stvari pojasniti v lažje razumevanje prevoda.

O historičnem materializmu torej ta knjiga n a r a v n o s t sploh ne govori, iz teh razprav se človek, ki nima načel hist. materializma že v mezincu, prav težko spozna in dvomim, da bi taki, ki so ime Feuerbach prvič slišali, sploh mogli imeti kako korist od te knjige, ki naj bi bila po naslovu nekak priročnik historičnega materializma. Kako naj razumem kritiko in pripombe, če ne poznam tistega dela, h kateremu je napisana ta kritika in te pripombe, posebno še, če ta kritika in pripombe izhajajo iz neke dobe in idejnega sveta, ki mi je popolnoma tuj. In sploh, ali se dialektični materializem ne da drugače razložiti, kot s kritiko in pripombami h kaki knjigi. Tudi dvomim, da bi bile za obrazložitev dialektičnega materializma najbolj važne »ugotovitve«, da je bil Jezus rojen v Nazaretu in ne v Betlehemu, da evangelista Janeza sploh ni bilo in podobno. S takimi stvarmi nam založniki »Nove knjige« ne bodo imponirali, to za nas Slovence tudi niso »n o v e knjige«, s podobnimi rečmi so naši liberalci zaman desetletja dokazovali svojo naprednost in svobodomiselnost.

Brez ozira na to ima pa človek, ki to knjigo prebere, vtis, da ne gre za učbenik, temveč za izdajo treh tekstov, ki jih je treba podati z vsako piko in vejico in z vsem, kar spada pod naslov knjige in kar na in brez ozira na to, ali ima kakšno vrednost in medsebojno zvezo ali ne. To oboževanje starih tekstov je pri naših ortodoksnih marksistih tudi sicer opažati, tako da bi človek sodil, da gre za novo vero in ne novo znanstveno metodo. Dvomi pa, da se bo slovenski narod, oziroma, da se manj buržujno izrazim, kmetje in delavci iz dravske banovine, Julijske krajine in južne Koroške ob takih glosatorjih in pismoukih kaj bolj opomogli kot ob štiridesetletnikih od katoliškega socialnega gibanja. Res se človeku čudno zdi, zakaj se zmerom pritožujemo nad zatiranjem svobode mišljenja, ko pa noben vrag več noče z lastnimi možgani misliti.

Pričakujemo, da nam bo »Nova knjiga« s prihodnjo knjigo nudila kaj boljšega.

drip.

Naročniki, poravnajte naročnino!

NAROČITE KREKOVO KNJIŽNICO!

KNJIGOVEŠKA IN KARTONAŽNA
DELAVNICA

MATIJA ŠIFRER

LJUBLJANA
VEGOVA UL. 6 TEL. 33-72

IZDELUJE VSA V TO STROKO
SPADAJOČA DELA SOLIDNO IN
PO NIZKIH CENAH
ZALOGA BELEŽNIH KOLEDARJEV

TELEFON 27-55

TISKARNA
„SLOVENIJA“

DRUŽBA Z OMEJENO ZAVEZO

V LJUBLJANI
WOLFOVA ULICA 1

*Izvršuje vsa v tiskarsko
stroko spadajoča dela
po zmernih cenah.*

*Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki,
plakati i. t. d.*

*Zaloga beležnih in stenskih
KOLEDARJEV.*